

İhanet İle Vatanseverlik Arasında Bir Asker: Küçük Ethem

Nurettin Gülmez*
ORCID: 0000-0002-4530-0491

Bünyamin As**
ORCID:0000-0003-0891-896X

Öz

“Küçük Ethem” yahut “Şişman Ethem” diye tanınan Ethem İzmirli, 1906 yılında Harbiye’den mezun olmuştur. Ege’de Milli Mücadele’ye ilk katılanlar arasındadır. Yunanlıların Akhisar ve Bergama’yı işgal etmesi üzerine Albay Kazım (Özalp) Bey, onu bölgede Kuva-yı Milliye’yi kurmakla görevlendirmiştir. Küçük Ethem, Akhisar’da Kuva-yı Milliye’yi kurmuş ve Akhisar Alay komutanlığı görevini üstlenmiştir. Küçük Ethem, 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında düzenlenen Alaşehir Kongresi’ne katılmıştır. Küçük Ethem’in Sivas Kongresi’ne katılmak için Sındırgı delegesi olarak seçildiği ve Sivas Kongresi çalışmalarına katıldığı kaynaklarda belirtilmişse de Sivas Kongresi tutanaklarında adı geçmemektedir. Küçük Ethem, düzenli ordu kurulmasında ortaya çıkan, Ankara ile Çerkez Ethem arasında anlaşmazlık sırasında Çerkez Ethemle birlikte hareket etmiş ve Yunanlılar tarafına geçmiştir. Bu yüzden, Milli Mücadele’den sonra yayımlanan Yüzellilikler Listesi’nin 62. sırasında yer almıştır. Çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi ve Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, döneme ilişkin tetkik eserler, makaleler, tezler ile sözlü kaynaklardan istifade edilmiştir. Bu makalede Küçük Ethem’in yaşamı, Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri, Yunanistan’dayken Türkiye aleyhine yaptığı çalışmalarıyla, 1938 yılında Yüzellilikler affıyla Türkiye’ye dönmesinden sonraki çalışmaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küçük Ethem, Kuva-Yı Milliye, Alaşehir Kongresi, Sivas Kongresi, Yüzellilikler

Gönderme Tarihi: 20/04/2022

Kabul Tarihi:21/09/2022

*Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Manisa-Türkiye, Öğretim Üyesi, gulmeznurettin@gmail.com

**Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Manisa-Türkiye, asbunyamin@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz

GÜLMEZ, N- AS, B., “İhanet İle Vatanseverlik Arasında Bir Asker: Küçük Ethem”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 3, 2022, s.864-911.

A Soldier Between Betrayal and Patriotism: Küçük Ethem

Nurettin Gulmez*
ORCID: 0000-0002-4530-0491

Bunyamin As**
ORCID:0000-0003-0891-896X

Abstract

Ethem İzmirli, known as “Küçük Ethem” or “Fat Ethem”, graduated from Military Academy in 1906. He was among the first to join the National Struggle in the Aegean Region. After the Greeks occupied Akhisar and Bergama, Colonel Kazım (Özalp) Bey commissioned him to establish the Kuva-yı Milliye in the region. Küçük Ethem founded the Kuva-yı Milliye in Akhisar and assumed the command of the Akhisar Regiment. Küçük Ethem participated in the Alaşehir Congress held between 16-25 August 1919. Although it is stated in the sources that Küçük Ethem was elected as the Sındırgı delegate to participate in the Sivas Congress and that he participated in the Sivas Congress activities, his name is not mentioned in the Sivas Congress minutes. Küçük Ethem acted together with Çerkez Ethem during the conflict between Ankara and Çerkez Ethem, which emerged in the establishment of a regular army, and switched to the side of the Greeks. For this reason, it was ranked 62nd in the 150 Personae Non-Gratae (Hundred-and-Fiftyers) published after the National Struggle. The Prime Ministry Ottoman Archive, Republic Archive and Ministry of National Defense Archive, research works, articles, theses and oral sources related to the period were used in the study. In this article, Küçük Ethem’s life, his activities during the National Struggle, his works against Turkey while he was in Greece, and his works after he returned to Turkey with the Hundred-and-Fiftyers Amnesty in 1938 were examined.

Keywords: Küçük Ethem, Kuva-yı Milliye, Alaşehir Congress, Sivas Congress, Hundreds-And-Fiftyers

Received Date: 20/04/2022

Accepted Date: 21/09/2022

* Professor, Manisa Celal Bayar University Faculty of Arts and Sciences Department of History, Manisa-Turkey, gulmeznurettin@hotmail.com

**Teacher, Ministry of National Education, Manisa-Turkey, asbunyamin@gmail.com

You can refer to this article as follows:

GÜLMEZ, N.- AS, B., “İhanet İle Vatanseverlik Arasında Bir Asker: Küçük Ethem”, *AcademicJournal of History and Idea*, Vol. 9, Issue3, 2022, p.864-911.

Солдат между предательством и патриотизмом: Маленький Этхем

Нуреттин Гюльмез*
ORCID: 0000-0002-4530-0491

Буньямин АС**
ORCID:0000-0003-0891-896X

Резюме

Этхем из Измира, известный как «Кучук Этхем» или «Жирный Этхем», окончил Военную Академию в 1906 году. Он был одним из первых, кто присоединился к национальной борьбе в Эгейском регионе. После того, как румыны заняли Акхисар и Бергаму, полковник Казим (Озалп) бей поручил ему основать Кува-и Миллия в этом районе. КучукЭтхем основал Кува-йи Миллие в Акхисаре и принял на себя командование полком Акхисар. Кучук Этхем участвовал в Алашехирском конгрессе, проходившем с 16 по 25 августа 1919 года. Источники сообщают, что КучукЭтхем был избран представителем Синдирги для участия в Сивасском конгрессе и что он участвовал в деятельности Сивасского конгресса, но его имя не упоминается в протоколах Сивасского конгресса. Во время противостояния между Анкарой и Черкесским Этхемом при создании регулярной армии Кучук Этхем двинулся вместе с Черкесским Этхемом и встал на сторону греков. По этой причине он занял 62-е место в журнале «150 Personae Non Gratae» («Сто пятьдесят»), опубликованном после Национальной борьбы. В исследовании использовались османские архивы премьер-министра, республиканские архивы и архивы Министерства национальной обороны, исследовательские работы, статьи, тезисы и устные источники того периода. В этой статье исследованы жизнь Кучука Этхема, его деятельность во время Национальной борьбы, его действия против Турции во время его пребывания в Греции и его действия после возвращения в Турцию с 150 помилованиями в 1938 году.

Ключевые слова: Кучук Этхем, Кува-йи Миллие, Алашехирский конгресс, Сивасский конгресс, сто пятидесятники.

Получено: 20/04/2022

Принято: 21/09/2022

*проф. Доктор, Университет Маниса Джелал Баяр, факультет искусств и наук, исторический факультет, Маниса- Турция, nurettin.gulmez@cbu.edu.tr

**Преподаватель, Министерство национального образования, Маниса-Турция, asbunyamin@gmail.com

Ссылка на статью:

GÜLMEZ, N.- AS, B., “İhanet İle Vatanseverlik Arasında Bir Asker: Küçük Ethem”, *академическая история и мысль*, Т.9, NO.3, 2022, с.864-911.

Giriş

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Ordusu dağıtılmış ve ardından Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu Yunanlılara verilmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve Damat Ferit Paşa'nın kanlı olaylar karşısında faydasız protestolarla yetinmesi, halkın kendi başının çaresine bakmak durumu ile karşı karşıya getirmiştir. İşgal karşısında İstanbul'un sessizliği, Kuva-yı Milliye'nin doğuşuna ortam hazırlamıştır. Ordu olmadığı, için Kuva-yı Milliye öne çıkmıştır.

15 Mayıs 1919'dan itibaren 15 günlük devre içinde Ege Bölgesi'ndeki halk, tereddüt ve moral buhranı geçirmiştir. Fakat Albay Bekir Sami Bey'in çalışmalarının etrafta duyulması, bu bocalama devresini sona erdirmiştir. İzmir'de başlayıp dalga dalga içerilere doğru genişleyen Yunan işgalleri ve Yunan mezalimi karşısında Kuva-yı Milliye, düzenli ordu birlikleri kuruluncaya kadar düşman karşısında başarıyla mücadele etmiştir. İşte bu zor süreç içerisinde önce ordudan emekli olan Küçük Ethem, Akhisar Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin kurulmasında öncü rolü oynamıştır. Küçük Ethem Batı Cephesi'nde düzenlenen Alaşehir Kongresi'nde aktif bir rol üstlenmiş ve Balıkesir Heyet-i Milliyesi'nce, Sivas Kongresi ile haberleşmeyi sağlamak için görevlendirilmiştir. Kuva-yı Seyyare ile iç isyanların bastırılmasında görev almıştır. Düzenli ordu kurulma sürecinde Ankara-Ethem anlaşmazlığında, Çerkez Ethem ile birlikte davranarak Yunanlılar tarafına geçmiştir. 1938 yılına kadar Atina'da bulunmuş ve 1938 affından sonra yurda dönmüş ve ardından da İzmir Demokrat Parti Teşkilatı'na girmiştir. Küçük Ethem, olayları hızlı kavrayabilen, zeki bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak onun çıkarlarını öne planda tutan bir kimliğinin olması, telafisi mümkün olmayan hatalar yapmasına neden olmuştur. Küçük Ethem, vatanseverlik ile ihanet arasında bir yaşam sürmüştür ancak zor da olsa bu süreci olumlu tamamlamayı başarmıştır.

1-Küçük Ethem'in (Ethem İzmirli) Hayatı

Küçük Ethem 1885¹ tarihinde İzmir'de doğmuştur.² Asıl adı İbrahim Ethem İzmirli'dir.³ Çerkez bir aileye mensuptur.⁴ İzmir'in eski Nüfus Müdürü Yahya Bey'in oğludur. Sonraki

¹Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Haziran 2019 tarihli İbrahim Ethem İzmirli'ye ait Askeri Safahat Belgesi.

yıllarda “Küçük Ethem”⁵ ya da “Şişman Ethem” diye adlandırılmıştır.⁶ Küçük Ethem, idadiyi bitirdikten sonra askerlik mesleğini tercih etmiştir.⁷ Küçük Ethem, Hacim Muhittin Çarıklı’nın midadiden okul arkadaşı olup⁸, 1 Ocak 1903 tarihinde Mekteb-i Harbiye’ye girmiştir. 13 Eylül 1906 yılında Mekteb-i Harbiye’den piyade teğmen olarak mezun olmuş ve Üçüncü Ordu emrine verilmiştir. 30 Kasım 1906 tarihinde Dördüncü Avcı Taburunun Dördüncü Bölüğü’ne tayin edilmiştir. 6 Mayıs 1909’da Altmış Sekizinci Nişancı Taburu’nun İkinci Bölüğü’ne ve Mart 1911 tarihinde ise Altıncı Kolordu’nun On Altıncı Fırkasının On Altıncı Taburuna nakledilmiştir. 14 Nisan 1911 tarihinde üsteğmenliğe terfi ederek Ellinci Alayın İkinci Taburu’nun Üçüncü Takımı’na tayin edilmiştir. 4 Haziran 1911’de Mekteb-i Harbiye’nin bölük subaylığına ve 14 Şubat 1912 tarihinde Beşinci Kolordu’nun Beşinci Alayı’nın Dokuzuncu Nişancı Bölüğü’ne nakledilmiştir. 4 Ekim 1913 tarihinde ise tekrar Mekteb-i Harbiye’nin Takım Zabıtlığına nakledilmiştir. En son İhtiyat Zabit Namzetleri Talimğâh Takım Komutanı olarak görev yapmıştır. 1916 yılında Harp Madalyası ve 1918 yılında Almanya Devleti’nin İkinci Sınıf Demir Salıp Nişanı ile ödüllendirilmiş ve 5 Ağustos 1914 tarihinde emekli olmuştur.⁹

Sekiz yıla yakın orduda görev yapmıştır. Ancak hangi sebeple emekliye ayrıldığı bilinmemektedir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı nedeniyle tekrar orduya dönmüş olmalıdır ki, 1916 ve 1918 yılında aldığı madalyalar bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Küçük Ethem’in kendisi, Milli Mücadele dönemini konu alan pek çok hatırat ve tetkik eser, Küçük Ethem’in yüzbaşılığa kadar yükseldiğini belirtir¹⁰ ancak bu doğru bir bilgi

²Şaduman Halıcı, “Yüzellilikler”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998, s.192; Enver Konukçu, *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi, AKDTY, Ankara 2000, s.70; İbrahim Ethem İzmirli’nin Askeri Safahat Belgesi.

³Sedat Bingöl, *150’likler Meselesi (Bir İhanetin Anatomisi)*, Bengi Yayınları, İstanbul 2010, s.203; Ağâh Bartu, *Siyasi, Mühim Bir Dava Demokrat Parti ve Yüzellilikler*, Doğanlar Basımevi, İzmir 1947, s.31-32, 47.

⁴Önder Limoncuoğlu, *Bir Küçük Tarih*, Limoncuoğlu Ltd. Şti., Baskı Tükelmat, İzmir 2006, s.62.

⁵İzmirli Ethem’e “Küçük” unvanı, Çerkez Ethem Kuvvetleri arasında karışıklığı gidermek için verilmiştir. A. Bartu, *a.g.e.*, s.22.

⁶E. Konukçu, *a.g.e.*, s.69. Ayrıca Kamil Su, Şişman Ethem’in, Çerkez Ethem’in dayısı olduğunu yazmış ve dipnot olarak Fahri Görgülü’nün “İstiklal Savaşı’nda Saruhanlı” kitabını vermiştir. Ancak Fahri Görgülü’nün kitabında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Bkz. Fahri Görgülü, *İstiklal Savaşı’nda Saruhanlı*, Karınca Matbaası, İzmir 1966, s.1-32; Kamil Su, *Karaoğlanlı Halit Paşa*, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002, s.66.

⁷E. Konukçu, *a.g.e.*, s.69.

⁸Turgut Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı Bir Kuvay-ı Milliye’nin Yaşam Öyküsü*, Haz. Y. Hakan Erdem, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2005, s.94; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) 490-1-0-0-585-19-2*.
⁹İbrahim Ethem İzmirli’nin Askeri Safahat Belgesi.

¹⁰*Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele Süvari Yüzbaşı Ahmed*, Haz. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s.48; *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2014, s.85-86; Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, C.8, Baskı

değildir. Küçük Ethem, askeri safahat belgesine göre, üsteğmen rütbesine kadar yükselbilmiştir.¹¹

Küçük Ethem'in Milli Mücadele'ye tam olarak ne zaman katıldığı bilinmemekle birlikte, Milli Mücadele'nin başında Ege'de Yunanlılara karşı ilk harekete geçenler arasında yer aldığı söylenebilir.¹² Milli Mücadele'de Mayıs ayının son günlerinde Yunanlılar'ın Saruhanlı'yı işgali sırasında, Yunanlılara karşı direnen Kuva-yı Milliyeciler arasında Küçük Ethem de vardır.¹³ Buradan hareketle Küçük Ethem'in 1919 yılının Mayıs'ının son günlerinde fiili olarak mücadeleye katıldığı belirtilebilir.

61. Fırka Kumandanı Miralay Kazım (Özalp) Bey, Bergama'nın işgali esnasında, daha öncesinde askerlikten istifa etmiş olan Küçük Ethem'e yetki belgesi vererek, Akhisar'da teşkilat yapmak üzere onu görevlendirmiştir. Bu görev için Akhisar'a giden Küçük Ethem, Akhisar Kaymakamını, hâkimini ve kazanın önde gelen eşrafını toplayarak aldığı talimat üzerine vaziyeti anlatmıştır. Akhisar halkının, memleketi müdafaaya hazırlanmış olduklarını, kendilerini himaye edecek olan kumandanın emirlerini memnuniyetle yapacaklarını belirtmeleri üzerine, 15 Haziran 1919 tarihinde halkla birlikte Redd-i İşgal Cemiyeti'ni kurmuştur.¹⁴ Küçük Ethem, 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında düzenlenen Alaşehir Kongresi'ne, "*Sındırgı delegesi ve Akhisar ve Havalisi Redd-i İlhak Kıtaatı Faaliyesi Reisi*" sıfatı ile katılmıştır.¹⁵

Küçük Ethem 10 Eylül 1919¹⁶ tarihine kadar, "*Akhisar ve Havalisi Redd-i İlhak Kıtaatı Faaliyesi Reisi*" görevini yapmıştır. 13 Ekim 1919 tarihinde Balıkesir Kongresi tarafından, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi çalışmaları hakkında, Heyet-i Temsiliye'ye bilgi vermek üzere, Sivas'a gönderilmiştir.¹⁷

Küçük Ethem, Sivas dönüşünde Çerkez Ethem ile birlikte hareket etmiştir.¹⁸ Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi'nde, Bolu-Düzce¹⁹ ve Yozgat Ayaklanmaları'nın

Medya Ofset, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s.144;145; Şerafettin Yılmaz, *İstiklal Savaşı'nda Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cephesi*, Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Balıkesir 1990, s.31; ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.192.

¹¹İbrahim Ethem İzmirli'nin *Askeri Safahat Belgesi*.

¹²E. Konukçu, *a.g.e.*, s.69.

¹³K. Su, *Karaosmanoğlu Halit Paşa*, s.66.

¹⁴Süvari Yüzbaşı Ahmed, *a.g.e.*, s.48.

¹⁵T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.58.

¹⁶C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C.8, s.24.

¹⁷T.Çarıklı, *a.g.e.*, s.84-86; Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele de Balıkesir Kongreleri*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 1999, s.136-137; E. Konukçu, *a.g.e.*, s.69-70.

¹⁸E. Konukçu, *a.g.e.*, s.70.

¹⁹*Mehmet Zekai'nin Kaleminden İsyân Günlerinde Bolu*, Haz. Hamdi Birgören, 2. Baskı, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu 2017, s.122-130.

bastırılmasında görev almıştır.²⁰ Yozgat İsyanı'ndan sonra kurulan, Alaca Müfrezesi'nin komutanlığına, Çerkez Ethem tarafından tayin edilmiştir.²¹ Çerkez Ethem-Ankara anlaşmazlığı ve çatışması sırasında Çerkez Ethem'in yanında yer almıştır.²² Bu süreçte, Çerkez Ethem tarafından Gazi Paşa'ya karşı tertip edilen bir suikast girişiminde adı geçmektedir.²³ Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında yargılanarak, vatana ihanet suçundan 9 Mayıs 1921 tarihinde, idama mahkûm edilmiştir.²⁴ Bu süreçten sonra 1922 yılına kadarki faaliyetleri hakkında bilgi bulunmamakla²⁵ birlikte İzmir'in kurtuluşuna kadar (9 Eylül 1922) İzmir'de olduğu tahmin edilmektedir.

Milli Mücadele'den sonra TBMM tarafından hazırlanan Yüzellilikler Listesi'nin, 62. sırasında yer almıştır.²⁶ Küçük Ethem, Milli Mücadele'den sonra Yunanistan'a sığınanlardandır. Atina Belediyesi'nde harita şubesinde çalışmıştır.²⁷ İlk zamanlar Yunan hükümetinden maaş alan Küçük Ethem, Venizelos'un iktidara gelip Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemesi nedeniyle diğer Yüzellilikler gibi maaşı kesilmiştir. Yunanistan'da iken, Yunan Genelkurmayı için, Yunanistan'da bulunan Türkleri takibe memur edilmiştir. 1933 yılında Yunan vatandaşı olmadığı için Atina Belediyesi'ndeki işinden çıkarılmış ve Mart 1933 tarihinde Yunan Genelkurmayı'na yaptığı hizmetlere karşılık, Başbakanlık Müsteşarı Mösyö Sayas'ın araya girmesiyle işine geri dönmüştür.²⁸ 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Yılı münasebetiyle af çıkarılacağı söylentisi ile 11 Eylül 1933 tarihinde Dâhiliye Vekâletine bir mektup yazmış, affını istemişse de bu isteği Türk makamlarınca uygun bulunmamıştır. Bunun üzerine 1933 yılında Yunan vatandaşlığına geçmek için dilekçe vermiş ve 1934 yılında bu isteği Yunan makamlarınca kabul edilmiştir.²⁹ 1938 affından sonra 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye dönmüştür.³⁰ İzmir'e gelince Şükrü Cevahirci'nin³¹ yanına

²⁰Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* I, II. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1986, s.221.

²¹Çerkez Ethem'in Anıları, Berfin Yayınları, I. Baskı, Byy., 1993, s.52.

²²E. Konukçu, a.g.e., s.70; İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009, s.30.

²³Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Derleyen Hulusi Turgut, 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.135-136.

²⁴Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, I. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s.86-87; Sedat Bingöl, *150'likler Meselesi (Bir İhanetin Anatomisi)*, Bengi Yayınları, İstanbul 2010, s.73-74.

²⁵E. Konukçu, a.g.e., s.70.

²⁶E. Konukçu, a.g.e., s.70; Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, Genişletilmiş 2. Baskı, Şen Matbaa, Kebikeç Yayınları, Ankara 2007, s.118.

²⁷Ş. Halıcı, a.g.t., s.193.

²⁸S. Bingöl, a.g.e., s.176-177.

²⁹S. Bingöl, a.g.e., s.177-178.

³⁰S. Bingöl, a.g.e., s.202.

³¹Küçük Ethem, Şükrü Cevahirci'nin kayınbiraderidir. T. Çarıklı, *Babam Hacim Muhittin Çarıklı*, s.94; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) 490-1-0-0-585-19-2*.

yerleşmiş³² ancak Türkiye’de geçinemeyeceğini anlayınca, Ağustos 1939’da tekrar Atina’daki işine dönmüştür.³³ Türkiye’ye ilk dönüşünde “Yahya” soyadını almıştır.³⁴ Küçük Ethem daha sonra 1941 yılında yurda ikinci kez döndüğünde “Yahya” soyadını değiştirerek “İzmirli” soyadını almıştır.³⁵ Bu tarihten sonra, “İzmirli” soyadını kullandığı bilinmektedir.

Türkiye’de Çok Partili Hayata geçildiği sırada, Demokrat Parti’nin İzmir İl Teşkilatı’na girmiş ve Celal Bayar ile birlikte, İzmir’de Demokrat Parti yürüyüşlerinde en ön saflarda yer almıştır.³⁶ Bu durum nedeniyle, Haydar Rüştü Öktem tarafından Anadolu Gazetesi’nin 9 Kasım 1947 sayısında “Başka Vardacı Yok mu?” makalesi ile eleştirilmiştir.³⁷ Sonrasında Emniyet tarafından yapılan araştırmalarda, kayda değer bir faaliyeti olmadığı sonucuna varılmıştır. Küçük Ethem, 6 Kasım 1948 tarihinde İzmir Memleket Hastanesi’nde ölmüştür.³⁸

2-Akhisar Redd-i İşgal Cemiyeti’nin Kurulması ve Küçük Ethem

Mondros Mütarekesi’nden sonra Batı Anadolu’da Yunan işgalleri başlamıştır. 15 Mayıs İzmir, 21 Mayıs Menemen, 25 Mayıs Manisa, 29 Mayıs Turgutlu, 30 Mayıs Saruhanlı, 5 Haziran 1919’da Akhisar, Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. 9 Haziran 1919 tarihinde Soma’dan gelen Türk birliklerinin baskısıyla Akhisar Yunanlılar tarafından boşaltılmıştır.³⁹

Batı Anadolu’da ve bu cephenin içinde yer alan Manisa’da, Yunan işgallerine karşı başlangıçta Türk halkı, çok büyük bir tepki ortaya koy(a)mamıştır. Bunun nedeni Anadolu’ya İstanbul hükümeti tarafından Nisan 1919’da, Nasihat Heyetleri’nin gönderilmesi ve Aydın Vali Vekili ve 17. Kolordu Komutanı Nureddin Paşa’nın görevden alınmasıdır. Ayrıca Manisa’da Mutasarrıf olarak görev yapan Selanikli Hüsnü Bey’in görevden alınarak, yerine Giritli Hüsnü Bey’in atanmasıdır. Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsnü Bey, Yunan işgaline karşı koymak isteyen Manisalı aydınların her türlü girişimlerini önlemiştir.⁴⁰ Bu mutasarrıfa Manisalılar, Manisa’nın işgali ve sonrasında Yunanlılarla işbirliği yaptığı için “Hüsnüyadis” adını vermiştir.⁴¹

³² Ş. Halıcı, a.g.t., s.281.

³³ S. Bingöl, a.g.e., s.202.

³⁴ Ş. Halıcı, a.g.t., s.194.

³⁵ S. Bingöl, a.g.e., s.203; Ş. Halıcı, a.g.t. s.282.

³⁶ Ö. Limoncuoğlu, a.g.e., s.63.

³⁷ S. Bingöl, a.g.e., s.204; Halıcı, a.g.t., s.282.

³⁸ Ş. Halıcı, a.g.t., s. 283.

³⁹ Nejdet Bilgi, *İstiklal Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2008, s.10, 13; T. Ergül, a.g.e., s.23, 41, 50.

⁴⁰ N. Bilgi, a.g.e., s.6-7.

⁴¹ Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1939, s.72.

Yunanlılar bu süreçte işgal ettikleri yerlerde kontrollerini arttırmaya çalışırken, Türkler de işgale uğramamış yerlerde teşkilat kurmaya başlamışlardır. Miralay Bekir Sami Bey, 25 Mayıs 1919 tarihinde Manisa'nın işgal edildiği günlerde Batı Anadolu'da, halkı direnişe çağırması ve sonrasında Miralay Kazım Bey komutasındaki 61. Tümen özellikle Soma-Kırkağaç, Akhisar ve Salihli-Bozdağ'da üç cephe oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır.⁴²

İşte bu dönemde, yani Milli Mücadele başlarında Ege'de Yunanlılara karşı ilk harekete geçenler arasında Küçük Ethem de yer alır.⁴³ Ancak İsmet Görgülü, Mayıs-Haziran 1919 tarihinde Batı Anadolu'da Yunan İşgaline karşı mücadeleyi başlatan ve kuranlar arasında Küçük Ethem'in adına yer vermemiştir.⁴⁴ Küçük Ethem'in Mayıs ayının son günlerinde, Yunanlıların Saruhanlı'yı işgaline karşı, tam olarak teşkilatlanmamış olan Kuva-yı Milliye'nin içinde silahlı direnişte bulunduğu bilinmektedir.⁴⁵ Yunanlıların Karaağaçlı, Selimşahlar, Mütevelli ve Beydere köylerinde cephe tuttuğu zaman Küçük Ethem, Koyuncu köyünde ve Karaosmanoğlu Halitpaşa'da⁴⁶ Papazlı'da⁴⁷ Kuva-yı Milliye için gönüllü asker yazmakla meşguldüler.⁴⁸

Yunan işgalinin sürdüğü günlerde, Akhisar'da 1. Süvari Fırkası 14. Alay Makineli Tüfek Bölüğü Kumandanı olarak görev yapan Süvari Yüzbaşı Ahmet, Akhisar'da kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti'ni şöyle anlatmaktadır:

“Altmış birinci Fırka Kumandanı Miralay Kazım Bey, Bergama'nın işgali esnasında, Akhisar'da teşkilat yapmak üzere yüzbaşılıktan müstafi Ethem'i bu işe memur ederek, eline verdiği vesika ile Akhisar'a gönderdi. Ethem, Kaza Kaymakamı, hâkim ve belde eşrafını toplayarak aldığı talimat veçhile vaziyeti anlattı. Esasen memleketi müdafaya müheyya olan Akhisar halkı teşkilat yapmağa hazırlanmış olduklarını, kendilerini himaye edecek olan kumandanın emirlerini memnuniyetle ifa

⁴²N. Bilgi, *a.g.e.*, s.14.

⁴³E. Konukçu, *a.g.e.*, s.69.

⁴⁴İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922) Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.244.

⁴⁵K. Su, *Karaosmanoğlu Halitpaşa*, s.66.

⁴⁶Halit Paşa, 7 Temmuz 1919'da Papazlı'da (Hocalı) Rum milislerinin kuşatması sonucu şehit edilmiştir. Halit Paşa'nın öcünü almak için Akhisar'da iki taburlu bir milis alayı örgütlendirilerek, bir tabur Burunören'e yerleştirilmiş ve Burunören tabur kumandanlığına da Murat Tolun Bey atanmıştır. Nurettin Gülmez- Meltem Önder, “Akhisar'ın Milli Mücadele Liderlerinden Murat Tolun Bey”, *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.1, Manisa, 2013, s. 5.

⁴⁷Bugünkü adı Halitpaşa'dır.

⁴⁸İ. Görgülü, *İstiklal Savaşında Saruhanlı*, s.16.

edeceklerini bildirerek üç numaralı Redd-i İşgal Cemiyeti'ni 15 Haziran 1335'te teşkil ettiler. Ve cemiyetin müzaheret ve muavenetiyle milli kuvvetler toplanmağa başladı."⁴⁹

Akhisar Redd-i İlhak Heyeti ve Akhisar'ın ileri gelenleri, 20 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne, Yunan ileri harekâtının ve zulmünün durdurulması, aksi halde mukavemet edeceklerini bildiren bir telgraf çekmişlerdir.⁵⁰

Süvari Yüzbaşı Ahmet, Akhisar Redd-i İlhak Cemiyeti'ni Yüzbaşı Küçük Ethem'in kurduğunu ve Akhisar halkının da bu milli teşkilata gereken desteği verdiğini belirtmektedir. Bu tarihlerde Akhisar'daki Türk milis gücü lideri Ethem Bey, İngiliz Deniz Yarbayı Harry Luke ile görüşmüş ve ona "Türk halkının Yunan istilasına karşı son kişiye dek direneceğini" söylemiştir. Luke'e göre Türk vatanseverliği gerçekten şahlanmış ve Yunan işgalini asla kabul etmemeye kararlıdır.⁵¹

Akhisar Cephesi'nin kurulmasında en önemli kişi olan Kazım Özalp; Soma'da bulunduğu sırada Çerkez Ethem'in yanına geldiğini, Salihli'ye giderek orada bir cephe kurmak için kendisine bir miktar silah verdiğini ve aynı zamanda Akhisar'da ufak bir askeri fırka ile beraber Kuva-yı Milliye teşkil etmek amacıyla Binbaşı Hüsnü Bey'i⁵² gönderdiğini belirtmektedir.⁵³ Yani Küçük Ethem'den söz etmemektedir.

İlhan Tekeli ve Selim İlkin de Soma'da Kazım Bey'den Akhisar'da silahlı bir milis grubu kurmak için yetki belgesi alanın, Çerkez Ethem olduğunu yazmaktadır. Çerkez Ethem'in 10 Haziran 1919'da Salihli'ye gittiğini, aynı gün silahları bırakarak 10-15 atlı ile Akhisar'a döndüğünü, Kazım Özalp'ten aldığı yetki belgesini göstererek Akhisar'ın ileri gelenlerini ve ahaliyi toplayarak, Reddi İlhak Cemiyeti'ni kurduğunu ifade etmektedir.⁵⁴ Oktay Gökdemir'de "Kurtuluş Savaşında Akhisar" adlı eserinde, Kazım Bey'den yetki belgesi olarak Akhisar'a 10-15 atlı ile gelen ve Akhisar Redd-i İşgal Cemiyeti'ni kuranın Ethem Bey olduğunu yazmaktadır.⁵⁵ Yani Tekeli-İlkinve Gökdemir'in kastettiği kişi Çerkez

⁴⁹Süvari Yüzbaşı Ahmed, a.g.e., s.48.

⁵⁰HTVD, 2/6, (1953), ssy. ; *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele Süvari Yüzbaşı Ahmed*, s.47; İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s.124.

⁵¹Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset", *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri*, 28 Eylül-2 Ekim 1992, Hazırlayan: Tuncer Baykara, Akademi Kitapevi, İzmir 1992, s.67.

⁵²Hüsnü Bey sonradan Konya Milletvekili olmuştur. Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1971, s.31.

⁵³K. Özalp, a.g.e., s.31.

⁵⁴İ. Tekeli ve S. İlkin, a.g.e., s.124.

⁵⁵Oktay Gökdemir, *Kurtuluş Savaşında Akhisar*, Akhisar Belediyesi Yayını, İzmir 1990, s.23-24.

Ethem'dir. İki kaynak da Küçük Ethem'den bahsetmemektedir. Çerkez Ethem ile Küçük Ethem'i karıştırmış olmalıdır.

Akhisar'da milli teşkilat kurulması konusunda kaynaklardaki bilgiler farklılıklar arz etmektedir. Akhisar'da Redd-i İşgal Cemiyeti'ni ilk başta kuran kişinin Çerkez Ethem olduğu düşünülmeye karşın, bu teşkilatın kurulduğu sırada Akhisar'da görev yapan Süvari Yüzbaşı Ahmed'in verdiği bilgiden ve Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'ndeki belgede bu teşkilatın kurucusu olarak Küçük Ethem ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan Akhisar'daki Redd-i İşgal Cemiyeti Teşkilatı'nın kurulması öncesinde, Çerkez Ethem'in bölgede bulunması ve Kazım Özalp'in, Çerkez Ethem'e Salihli'de bir teşkilat kurmak için yetki belgesi vermesinden hareketle, Akhisar cephesinin kurucusunun Çerkez Ethem olduğu kanaati hâkimdir. Çerkez Ethem'in, Akhisar'da böyle bir teşkilat kurulması için Küçük Ethem'e destek vermesi kuvvetle muhtemeldir. Küçük Ethem, Akhisar Redd-i İşgal Cemiyeti kurulduğu sırada Akhisar'dadır ve teşkilatı kuranlar arasındadır. İki ismin de Ethem olmasından dolayı bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Zaten daha sonra bu karışıklığı gidermek içinde, Ethem İzmirli'ye, Küçük Ethem ya da Şişman Ethem denilmiştir. Çerkez Ethem'in Salihli-Bozdağ Cephesi'nde bulunmasından dolayı Akhisar'daki Kuva-yı Milliye'nin başında Küçük Ethem'in olduğu düşünülebilir.

20 Haziran 1919'da Yüzbaşı İzmirli Ethem'in, Akhisar Redd-i İlhak Heyeti adına, Harbiye Nezareti'ne Yunan ileri harekâtının ve zulmünün durdurulması, aksi halde mukavemet edeceklerini ve bu nedenle kendilerinin mesul olmayacaklarını belirten bir telgraf çekmesi de bu düşünceyi doğrulamaktadır.⁵⁶

12 Ağustos 1919 tarihinde Akhisar'a gelen Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey o günler hakkında şunları söyler:

*“Hasta olarak Asodor Efendi'nin evinde yatan Milli Alay Kumandanı Ethem Bey'i ziyaret ettim, vaziyet hakkında ve Kemal Paşa'ya verdiği cevaba dair bir hayli görüştük. Mıntika Kumandanı Hüsnü Bey'den birçok şikâyetler dinledim. Sonra her şeyi kendi karargâhına has ve tahsis etmek istermiş. Cepheden gönderilen milli ganimet 17 mandanın hesabını veremiyormuş.”*⁵⁷ Hacim Muhittin Bey, 13 Ağustos 1919 tarihinde Akhisar'da Hüsnü ve

⁵⁶Ş. Yılmaz, a.g.e., s. 31; *Reddi İlhak Kuva-yı Milliye*, Balıkesir Altteyül Belediyesi Kültür Yayınları, Byy., Bty., s.27-28; *Süvari Yüzbaşı Ahmed*, a.g.e., s.47; *HTVD*, 2/6, (1953), ssy. ; İ. Tekeli ve S. İlkin, a.g.e., s. 124. Ayrıca Akhisar'daki Redd-i İşgal Heyeti şu kişilerden oluşmaktadır: Ulemadan Hafız Mehmed Said, Ahaliden Mehmet Nuri ve Hafız Osmanoğlu Hasan, Belediye Reisi Ali, Musazade Rıza ve Müderriszade Mehmet ve Süleyman'dan oluşmaktadır.

⁵⁷T. Çarıklı, a.g.e., s.25-26.

Ethem Beylerle İsmail Efendi arasında çok büyük bir ihtilafın olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸Bu dönemde Akhisar Alay Kumandanı Küçük Ethem ile Mıntıka Kumandanı Hüsnü Bey arasında çok ciddi bir anlaşmazlık söz konusudur.

Akhisar Cephesi'ndeki bu anlaşmazlığı çözmek için Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey, Balıkesir Kongresi'nin marifetiyle Akhisar Alay Komutanlığı görevine Celal (Bayar'ın)Bey'ingetirilmesini sağlayarak, bu cephedeki karışıklığı gidermeyi başarmıştır.

3-Küçük Ethem'in Alaşehir Kongresindeki Çalışmaları

Hacim Muhittin Bey, 14 Ağustos 1919'ta sabahleyin Alaşehir'de düzenlenecek olan kongreye katılmak için Akhisar'dan aralarında Küçük Ethem'in de olduğu kişiler ve üç arabayla Gölarmara'ya hareket ettiklerini, orada dağılık halde bulunan cepheyi düzene koyduktan sonra Salihli'ye geçtiklerini ve 16 Ağustos'ta sabahın dördünde Alaşehir'e ulaştıklarını belirtmektedir.⁵⁹

Küçük Ethem, 16 Ağustos 1919 tarihinde toplanan Alaşehir Kongresi'ne, "*Sındırgı delegesi ve Akhisar Cephesi Kuva-yı Milliyesi Kumandanı*" olarak katılmıştır.⁶⁰

Bu süreçte Akhisar cephesinde olduğu gibi, Salihli cephesinde de karışıklıklar söz konusudur. 18 Ağustos'ta, Alaşehir'de Hacim Muhiddin Bey tarafından Salihli Cephesi'nde, Çerkez Ethem ile Mustafa (Şahyar) Bey arasındakianlaşmazlığı gidermek için, Ethem ve Abdülgafur Efendileri gönderdiklerini ancak başarılı olamadıklarını belirtir.⁶¹ Burada Hacim Muhittin Bey'in, arabulucu olarak vazifelendirdiği kişi Küçük Ethem'dir.

17 Ağustos 1919 tarihinde Alaşehir Kongresi'nin ikinci gününün açılış konuşmasını yapan Hacim Muhittin Bey, Balıkesir'de cephede uyguladıkları yöntemin burada da uygulanmasını istemiştir. Özetle Hacim Muhittin Bey, cephe ve cephe gerisindeki vazifelerin ayrılması ve Kuva-yı Milliye'nin başına Milli Kumandan olarak adlandırılan halktan bir eşrafın geçmesi gerektiğini açıklar. Ayrıca cephe gerisinde Heyet-i Mekeziye'ye bağlı üç heyetin bulunduğunu, birincisi levazım teşkilatı olduğunu, bu teşkilatın askerin bütün levazımını tedarik ettiğini; ikincisi maliye heyeti olduğu, bu heyetin ihtiyaçlar için gerekli parayı teşkilat heyetine verdiğini ve üçüncüsü olan teşkilat heyetinin de her şeyden sorumlu olduğunu izah etmiştir.⁶²

⁵⁸T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.29.

⁵⁹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.30-31

⁶⁰T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.33.

⁶¹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.34.

⁶²T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.129.

Kongrede bu konuda pek çok kişi fikrini beyan etmiştir. Küçük Ethem, Hacim Bey'in fikrine tamamıyla katıldığını, karşılarında düşman olduğunu, onları yenebilmek için muntazam bir kuvvete ihtiyacı bulunduğunu, Kuva-yı Milliye'nin tespit edilmesi taraftarı olduğunu, Akhisar, Ayvalık, Salihli, Ödemiş ve Aydın Cephelerinin birleştirilerek düşmana taarruz etmeleri durumunda, daha başarılı olunacağını savunmuştur. Ayrıca Yunanlıların kuvvetlerini dama taşı gibi cepheden cepheye sevk ettiğini, mesela Manisa'daki kuvvetlerinden Aydın'a, gerektiğinde Aydın'dan Akhisar'a gönderebildiğini, kuvvetlerimizi birleştirmemiz durumunda tam olarak fayda sağlanacağını belirtmiştir. Kuva-yı Milliye'nin kafasına göre hareket ettiğini, "*Muntazam kuvvete karşı muntazam kuvvetlerle ferdi değil, müctemian [toplu] hareket taraftarı*" olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Eşme temsilcisi Nazif Bey, Ethem Bey'e katıldığını ifade etmesinden sonra, tekrar söz alan Küçük Ethem, aynı fikrini tekrar dile getirip savunduklarının yapılmaması durumunda, sonuçtan ümitli olmadığını açıklamıştır.⁶⁴ Aynı gün ikinci toplantının ikinci oturumunda, Yunanlıların yaptıkları mezalim hakkında Padişaha rapor sunulmasının yerinde olacağı önerisi üzerine, söz alan Küçük Ethem, bu öneriye katıldığını ancak bu raporu sunacak heyetin, hükümet yanlısı olmaması gerektiğini, zira bu hükümetin kendilerini felakete sevk ettiğini belirttikten sonra sözlerini şöyle bitirmiştir: "*Bu hükümet ne Türklüğü ne de Müslümanlığı kurtarmıştır. Ve daima masum Türk'ün imhasına çalışmıştır.*" İstanbul Hükümeti'nin, İzmir'in işgaline karşı yapılan harekâtı ve milli galeyanı kınamasını eleştirmiştir.⁶⁵

17 Ağustos 1919 tarihinde Hacim Bey tarafından verilen önergede, Alaşehir Kongresi Heyeti'nin, Redd-i İlhak ve Redd-i İşgal adı yerine, genel bir isim olarak kabul gören Hareket-i Milliye Redd-i İlhak isminin kabul edilmesi önerisini Küçük Ethem de kabul etmiştir.⁶⁶ Aynı gün, üçüncü toplantı ikinci oturumda da söz alan Küçük Ethem, aldığı gizli malumata dayanarak, Yunanlıların kuvvetlerini gizli vagonlarla sevk ettiğini ve bütün malumatı istasyon memurlarının vasıtasıyla aldıklarını, onlara bu memurların casusluk ettiklerini üstelik Fransızlarla da Türklerin arasını bozmak için birçok oyunlar ortaya koyduklarını ve bu işe şiddetli bir cevap verilmesini istemiştir.⁶⁷

⁶³T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.132.

⁶⁴T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.133.

⁶⁵T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.136.

⁶⁶T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.147-148.

⁶⁷T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.151.

Küçük Ethem, 18 Ağustos 1919 tarihinde verilen önergede Alaşehir merkez olmak üzere her kazada Salihli, Kula, Eşme, Uşak ve Ödemiş kazalarında kurulacak olan Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti için Heyet-i Merkeziye'nin cephe kumandanlarını atama ve değiştirme konusunda verilen yetkisinin açıklanması gerektiğini belirtir.⁶⁸ Cephe kumandanlarının gerideki mıntika kumandanlarına bağlı olduğunu, kumandanların vazifeleri harici işlere karışmaları durumunda görevlerini ihmal etmiş olacaklarını ve bu durumda görevlerinin kendiliğinden sona ereceğini izah etmiştir. “Tebdil” kelimesi yerine “murakabe” kelimesinin konulması önerisinde bulunur.⁶⁹ Küçük Ethem, burada her şeyin yapıldığını fakat vazife taksiminin yapılmadığını, vazife taksimi yapacak bir kadronun belirlenmesinden yana olduğunu açıklamıştır.⁷⁰

18 Ağustos 1919 tarihinde Hacim Muhittin Bey, Alaşehir Kongresi'nin toplanma amacının Yunanlıları Anadolu'dan kovmak olduğunu, Avrupa gazetelerinin kendilerini çetecilikle, İstanbul'un ise İttihatçı ve cumhuriyetçi olmakla suçladıklarını ifade etmiştir. Heyet olarak en önemli maksatlarının Yunan mezalimini tahkik ve tespit ederek, General Milne'ye bildirmek olduğunu izah etmiştir. Bu öneri karşısında Küçük Ethem, bu evrakın İngilizce ve Fransızca yazılmasının uygun olduğunu belirttikten sonra⁷¹ ayrıca İstanbul Hükümeti'nin kendilerine kötü baktığını, kongre heyetini rezil bir heyet olarak gördüğünü, yazılmak lüzumu gerekiyorsa İstanbul Hükümeti'ne değil de, Padişaha yazı yazılmasını daha uygun bulduğunu ifade etmiştir.⁷²

Alaşehir Kongresi'nin 19 Ağustos 1919 tarihli oturumunda Küçük Ethem, cephe kumandanlarının yabancılarla görüşmesinin çok sık yaşandığını, bu konuda “*Cephe kumandanlarının ecnebilerle temas edemezler*” diye ibare eklenmesini istemiştir.⁷³ Bu öneriden amacı, komutanların yabancıların vaatlerine kanıp milli teşkilatlanmanın sonuçsuz kalmasını engellemektir. Fakat bu önerisi, kongre heyeti tarafından kabul edilmemiştir.

Kongre'nin 20 Ağustos 1919 tarihli oturumunda Küçük Ethem, cepheyi denetleyecek menzil müfettişlerinin, cephe kumandanları, heyet-i merkeziler ve cepheye iştirak eden kazalar halkı tarafından seçilen üç kişiden oluşturulması önerisine, cephe kumandanlarının

⁶⁸T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.140.

⁶⁹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.140-141.

⁷⁰T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.142.

⁷¹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.144.

⁷²T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.145.

⁷³T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.159.

mütalaasının da alınması gerektiği şeklinde bir açıklama ile öneri getirmiştir. Ancak bu önerisi de kabul edilmemiştir.⁷⁴

Sındırgı delegesi ve Akhisar Kuva-yı Milliye Kumandanı sıfatıyla Küçük Ethem ve Eşme Murahhası Yunus Bey, 22 Ağustos 1922 tarihinde verdikleri önergede, “*vatanı savunmak için cephede rütbeli, rütbesiz olarak mücadeleye katılan herkesin, yaralanması ya da şehit olması durumunda ailelerine nakdi yardım yapılması*” teklifinde bulunmuş ve bu öneri kabul edilmiştir.⁷⁵ Aynı gün Salihli Murahhası Mehmet Lütfi Bey verdiği önergede, cephedeki askerlerin, cephe gerisine gelmesi durumunda silahlarıyla çarşı pazara gelmesinin önüne geçilmesinin ve gelenlerin de cezalandırılması önerisine, Ethem Bey silahlarını cephede bırakarak gelmesi yolunda görüş bildirmiştir. Bu teklif kabul edilmiştir.⁷⁶ Aynı gün Hacim Muhiddin Bey, Padişah’a kongrenin amacını telgraf ile arz ettiklerini, kendilerinin siyasetle ilgilerinin olmadığını, hükümetinde kendilerini hiçbir şekilde anlamadığını, kendilerinin vatan için mücadele ederken vatansızlık ile suçlandıklarını ve kabinenin memleketin hiçbir yerine hâkim olamadığını belirtmiştir. Küçük Ethem de onun fikirlerine tamamen katıldığını bildirmiştir.⁷⁷

Hacim Muhittin Bey, 22 Ağustos 1919 tarihinde verdiği teklifte; Mütareke öncesinde demiryollarında çalışanların pek çoğunun Türk olduğunu, sonrasında ise buralarda görev yapanlarının çoğunun Ermeni ve Rum olduğunu ve bu memurlarındacasusluk yaptıklarını, bu nedenle Müslümanların zor durumda kaldığını, bu konuda bir karar alınmasını talep etmiştir. Bu öneri karşısında Ethem Bey, şunları söylemiştir: *Bu topraklar Türk’tür ve sonsuza kadar Türk kalacaktır. ve kalması için Müslüman, Türk bu uğurda öleceğiz.*” Demiryolları ile ilgili teşebbüste bulunmak önerisi kabul edilmiştir.⁷⁸

Hacim Muhittin Bey, 23 Ağustos 1919 tarihinde Yunanlıların ülkeden çekilinceye kadar harbe devam edileceğini, Yunan askerlerinin İngiliz, Fransız ve Amerikan askeriyle değiştirilmesi için her taraftan çalışılması gerektiğini, ancak böyle bir durumda harbi bitirebileceklerini ifade etmiştir. Küçük Ethem, bu fikre katıldığını ve Yunanlıların Aya Fotini Kilisesi’nde toplandıklarını ve şayet onları Avrupalıların İzmir’den çıkarmaya kalkmaları durumunda, askerlerini terhis edip eşkıya olarak Anadolu içlerine göndermeye karar

⁷⁴T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.171-172.

⁷⁵T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.191.

⁷⁶T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.192.

⁷⁷T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.194-195.

⁷⁸T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.196-197.

verdiklerini, bu durumda harbi bıraktığımızda Yunanlıların bize taarruz edeceklerini ifade etmiştir.⁷⁹ Yani Yunanlıların Anadolu'dan atılmadan savaşın bitmeyeceğini söylemiştir.

24 Ağustos 1919 tarihinde Nazilli temsilcisi İlhami Bey, vatani vazifeye davet edilip, çeşitli hilelere başvurarak katılmayanların ve bunlara yardım edenlerin yüz lira para cezası ya da elli değnek ile cezalandırılması önerisine; Küçük Ethem, bu gibi milli vazifeleri yapmayanların daha şiddetli olarak cezalandırılması durumunda önünün alınabileceğini savunmuştur. Bu maddeye ilişkin vatani vazifesini yapmak için teslim edilenlerin, cephe gerisinde işledikleri gasp gibi durumlarda yüz değnekle cezalandırılmasını önermiştir.⁸⁰ Elli değneği az bulmuştur. Ayrıca Kuva-yı Milliye'nin sağlam şubelerinin olduğunu, hıyaneti ortaya çıkan bir kimselerin cezalandırılmaması ve hainlerin tespit edilmemesi durumunda, cephe kumandanlarının keyfi davranmasına yol açacağını savunmuştur.⁸¹

Alaşehir Kongresi'nin 24 Ağustos 1919 tarihli oturumunda Kuva-yı Milliye'nin bir merkezden idaresi amacıyla genel bir kumandan seçilmesi için iki farklı öneri sunulmuştur. Bu önerilerden birisi de Ethem Bey ile Birgi Murahhası M. Salih Vecdi Bey'indir. Görüşmeler sonucunda Umumi Kumandan olarak Kara Vasıf Bey seçilmiştir.⁸²

4-Küçük Ethem'in Sivas Kongresindeki Çalışmaları

Küçük Ethem'in Akhisar Cephesi Milli Alay Kumandanlığı görevinden tam olarak ne zaman alındığı bilinmemekle birlikte Celal Beyin (Bayar'ın) bu cepheye atanıp göreve başlamasından sonra Akhisar Cephesi'ndeki vazifesinin sona erdiği düşünülebilir.

Celal Bey (Bayar), Akhisar Cephesi'nde görevlendirilmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır:

“Akhisar Mıntıka Kumandanlığı ve İzmir Merkez Kumandanlığından tanıdığımız Binbaşı Konyalı Hüsnü Bey ile Akhisar Millî Alay Kumandanı İzmirli Yüzbaşı Küçük Ethem Bey ve Heyet-i Milliye'den Akhisarlı İsmail Efendi ile Reşat Bey aralarında müthiş ve hem de halli zor bir anlaşmazlık baş gösterdi. Reşat Beyle Hüsnü Bey birbirlerine silâh çektiler. Reşat Bey, Akhisar'ı terk ederek İstanbul'a gitti. Yüzbaşı Küçük Ethem Bey ile Mıntıka Kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'in arasındaki ihtilâf had safhada devam etti. Çerkez Reşit Beyle mahiyetini anlayamadığım “Poyrazlılar Meselesi”nden araları açıldı. Çerkez Reşit Bey bir “tehdit mektubu” gönderdi. Neticede

⁷⁹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.185-186.

⁸⁰T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.200-201.

⁸¹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.201-202.

⁸²T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.212-213.

ben Akhisar'a gidip bu işe el koymazsam buradaki Kuva-yı Milliye'nin dağılması ihtimali vardı. Bundan dolayı Akhisar Cephesi Millî Alay Kumandanlığına seçilmem Balıkesir Kongresince ön görüldü. Ben Akhisar'a varmadan bu karar bana tebliğ edildi. Şu halde yeni bir Kuva-yı Milliye görevine ısrarla davet ediliyordum ve sebebi de önemliydi".⁸³

Akhisar Cephesi, idareciler arasında çıkan ihtilaf nedeniyle karmaşık durumdaydı. Bölgede çok önemli vazifeler ifa eden Hacim Muhittin Çarıklı'nın feraseti ile cephe dağılmadan Celal Bey (Bayar), Akhisar Cephesi Millî Alay Kumandanlığına getirilmiştir. Celal Bey (Bayar), Akhisar Cephesi Milli Alay Kumandanlığı görevine, İkinci Balıkesir Kongresi'nin kararıyla 37 oyla seçilmiş ve bu göreve 10 Eylül 1919'da başlamıştır.⁸⁴ Akhisar Cephesi'ndeki sorunları çözebilmek amacıyla Akhisar Cephesi Mıntika Kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'in yerine 14. Süvari Alay Kumandanı Yarbay Süleyman Sabri Bey atanmış, Balıkesir Kongresi'nce Menzil Müfettişliği'ne seçilen ve Akhisar'dan ayrılıp İstanbul'a giden Reşat Bey, tekrar Akhisar'a getirilerek cepheye kazandırılmış, küskünler barıştırılmış, alınan tedbirlerle cephe normal hale getirilmiştir.⁸⁵

Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin toplandığı sırada Heyet-i Temsiliye adına 13 Eylül 1919 tarihinde, Mustafa Kemal tarafından gönderilen telgrafta, milletin geleceğinin tespiti için milli kongrenin toplanması ve bu kongreye üye seçilerek Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmesini istemiştir.⁸⁶ Aynı telgraf Mustafa Kemal tarafından 61. Fırka Kumandanı Kazım Özalp'e de gönderilmiştir.⁸⁷ Mustafa Kemal'in amacı Anadolu'yu bir merkez altında birleştirmektir. Mustafa Kemal, Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde yürütülmekte olan kongre çalışmalarının ciddi bir sonuca ulaşabileceğine ihtimal vermiyordu. Bu nedenle bu çok başlılığı ortadan kaldırarak milli bir kongre toplamaya karar vermişti. İşte bu kongre, Üçüncü Balıkesir Kongresi'nde etraflıca görüşülmüş, ancak bu durum daha önce alınan karar gereği kabul edilmemiştir. Hacim Muhittin Bey, kongrelerin birleştirilmesi görüşündedir. Ancak kongrenin en önemli siması olan Vehbi Bey, bu düşüncede değildir. Hacim Bey, 19 Eylül'de Vehbi Bey'in olmadığı bir zamanda, az bir oy farkıyla milli kongreye katılma kararı çıkartmıştır. Yedi kişi de kongreye katılmak üzere seçilmiştir. Ancak Vehbi Bey'in de

⁸³C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 8, s.144-145.

⁸⁴T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.58; Ş. Yılmaz, *a.g.e.*, s.64-65.

⁸⁵Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, C. 7, Baskı Medya Ofset, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s.23-24.

⁸⁶M. İlgürel, *a.g.e.*, s.124-125.

⁸⁷K. Özalp, *a.g.e.*, s.56-57.

katıldığı Balıkesir Kongresi'nin 20-21 Eylül 1919 günkü toplantılarında, milli kongreye katılmama kararı alınmıştır.⁸⁸

Celal Bey'i (Bayar'ın), Akhisar Cephesi Milli Alay Kumandanlığı görevini, 10 Eylül 1919'da devralmasından ve Akhisar Cephesi'nde düzenin sağlanmasından sonra, Akhisar Cephesi görevinden Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi tarafından uzaklaştırıldığı görülen Küçük Ethem'in, Balıkesir'e başka bir görev için çağrıldığı anlaşılmaktadır. Bu görev değişikliğiyle Küçük Ethem, Heyet-i Merkeziye ile Heyet-i Temsiliye arasındaki haberleşmeyi tesis etmeye memur edilmiştir. En azından Küçük Ethem'e, Sivas'a gitme görevi verilerek Milli Mücadele'den kopmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi, 10 Ekim'de yayınladığı bir bildiriyle 20 Ekim'de milli bir kongrenin toplanmasına karar vermiştir. Toplanacak bu kongreye Heyet-i Merkeziye hâkimiyet alanını genişleterek Bursa'yı da dâhil etmiş ve Bursa murahhası Osman Nuri Bey de kongreye davet edilmiştir. Osman Nuri Bey, bu daveti 12 Ekim'de Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'e bildirmiştir. Bu günlerde Anadolu'da itibarı yükselen ve İstanbul Hükümeti'nin istifasını sağlayan Mustafa Kemal, işgale karşı çıkan her türlü cemiyetin tek elden idare edilmesini istemiştir. Onun için Balıkesir'de toplanması planlanan kongreye dair haberler Mustafa Kemal'in pek hoşuna gitmemiş ve 14 Ekim'de Osman Nuri Bey'e gönderdiği telgrafta, Redd-i İlhak vesaire gibi aynı maksat için çalışan cemiyetlerin "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adı altında birleşmiş olduğundan, hepsinin temsilcisi Heyet-i Temsiliye olduğunu bildirmiştir. Mustafa Kemal, milli birlik ve beraberliği sağlamak için Balıkesir'de toplanacak kongreye, işgallere karşı duran tüm cemiyetlerin Sivas Kongresi'nde birleştirilmesi nedeniyle karşı çıkmış ve faaliyetlerin Sivas'tan yönetilmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye namına, aynı ifadeleri taşıyan bir başka telgrafını, Balıkesir'de bulunan 14. Kolordu Kumandanı Kazım Bey'e, Bursa'da bulunan 56. Tümen Kumandanı Bekir Sami Bey'e ve 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya da göndermiştir.⁸⁹ Bu gelişmeler, Heyet-i Milliye'nin, daha önce karar verdiği milli bir kongre toplanması fikrinden vazgeçtiğini göstermektedir.

13 Eylül 1919 tarihinde Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi, milli kongre için üye seçilmesi talebini, nihai olarak 20-21 Eylül tarihinde reddetmiştir. Buna rağmen Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin Balıkesir'de umumi bir kongrenin toplanması çalışmalarına girişmesi, Heyet-i Temsiliye Reisi olan Mustafa Kemal Paşa'nın tepkisine neden olmuştur.

⁸⁸M. İlgürel, *a.g.e.*, s.124-125.

⁸⁹M. İlgürel, *a.g.e.*, s.157-158.

Hacim Muhittin Bey, 12 Ekim 1919 tarihinde akşam, Sivas'a gitmek için Akhisar'dan Balıkesir'e Yüzbaşı Küçük Ethem Bey'in geldiğini ve onun en azından bir raporla Sivas'a gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁰ Enver Konukçu "Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)" adlı eserinde, Küçük Ethem'in bu vazifesi nedeniyle Sındırgı'yı temsilen Sivas'a giderek burada kongre çalışmalarında bulunduğunu yazmıştır.⁹¹ Küçük Ethem, Sivas Kongresi bittikten sonra Sivas'a gönderilmiştir. Yalnız kongre çalışmalarında bulunmak amacıyla değil, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin çalışmalarını, Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye anlatmak için gönderilmiştir. Bu gönderme işi 13 Ekim'de Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nde hararetle bir müzakere sonrasında kararlaştırılmıştır. Sivas'a bir memur vasıtasıyla kısmen müstakil bir vaziyet almaları zaruretinde olduklarını izah etmek için önce Köprülülü Hamdi Bey'in⁹² gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak onun gitmekten vazgeçmesi üzerine Küçük Ethem Bey, Sivas'a gönderilmiştir.⁹³ Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin 13 Ekim 1919 tarihinde Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye Küçük Ethem vasıtasıyla gönderdiği mektupta şunlar yer almaktadır:

"Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Muhterem Heyet-i Temsiliyesine
Asırlardan beri Türk'ün en mukaddes bir yurdu ve tarihimizin bütün menakib-i
haşmetnümuna en ulvi bir makes olan sevgili Anadolu'muzu maruz-ı felaket ve zillet
bırakmak isteyen hain kuvvetlere karşı milletin ruhundan kopan seda-yı Hakk'a bütün
vatandaşlarımız yüksek fedakârlıklarla icabet ve iştirak ettiler. Vatan tehlikesi
karşısında her türlü ihtirasatı terk ederek sarsılmaz bir ittihad-ı mukaddes ile birleşen
fedakâr Türk evlatlarının son eser-i hamasetleri bütün ilhan-ı medeniyeti bi'z-zarur
mütehayyir ve takdîr-kâr bıraktı. Milli varlıkların ve arzuların bütün kuvvetlere hâkim
olacağını isbat eden celadetkar Türk milleti, ihanetlere rağmen yaşamak istediğini ve
yaşamak için icabında öldürmek kuvvetine malik olduğunu gösterdi. Bu ulvi neticenin
önünde bütün hürmetlerimizle eğilir ve milletimizi takdir ve tebrik ederiz. Milli
hareketlerin yüksek muvaffakiyetlerle tetevvüç etmesi sonuna kadar milli birliği
muhafaza etmekle kaimdir. Mukadderat-ı milliyemizi tayin ile mükellef olan kuva-yı

⁹⁰T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.85-86.

⁹¹E. Konukçu, *a.g.e.*, s.70-71.

⁹²1886 yılında Makedonya'nın Köprülü kasabasında doğmuş ve bu nedenle Köprülülü Hamdi Bey olarak bilinmektedir. Köprülülü Hamdi Bey, Demirköy, Malkara, Keşan, Sındırgı ve son olarak Edremit Kaymakamı olarak görev yapmıştır. Balıkesir Kongresi'ne Burhaniye Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak katılmış ve Akbaş Cephaneliği Baskını'nı gerçekleştirmiştir. Anzavur Ayaklanması sırasında 17 Şubat 1920 tarihinde Biga yakınlarında Anzavur'un adamları tarafından şehit edilmiştir. Kamil Su, *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara 1984, s.2, 9-20, 77, 91.

⁹³T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.86.

hariciye kani olmalıdır ki, istiklalini ve vahdetini muhafaza için milletimiz her türlü ihtilafatı bırakarak sonuna kadar müttehiden yürümeğe en ateşin bir azm ile karar vermiştir.

Memleketimizin mecruh sinesinde felaket ve elem iniltileri duyulurken milletin ruhundan kopacak yegâne arzu, şüphesiz istihlas-ı vatandır. Bu bülend gayeye vüsulde ancak har ve samimi muhabbetler ve milli ittihad ile kaimdir. Binaenaleyh memleketimizin necatı uğrunda bütün manevi ve maddi kuvvetlerimizle sizlere zahiriz. Kaniyiz ki siz muhterem kardeşlerimiz de aynı ulvi duygularla meşhunsunuz. Bu itibarla hususat-ı milliyede müttehiden hareket edeceğimiz büştibahtır. Yalnız bu babda siz muhterem kardeşlerimize bazı maruzat ve temenniyat iblağına bir lüzum hiss ediyorum. Hain Yunanlıların karşısında cephelerimizin vaziyeti askeriye ve siyasiyemizi muhafaza ve siyanet, bizler için en evvel düşülecek bir mesele olduğundan, bu gibi mesailde sizlerle olan mesafenin budiyet-i mevki ve vazifemizin hususiyet ve ehemmiyeti dolayısıyla resen hareket ve ittihaz-ı mukarrerattaki mecburiyetimi bi't-tabi takdir buyurursunuz. Seksen bini müteceviz olan bir kuvve-i muntazama-i askeriye karşısında ve bilhassa vaziyet-i coğrafiyemiz dolayısıyla ecnebi müdahalelerine en çok maruz kalması muhtemel olan bir mevkide heyet-i merkeziyemizin ve harekâtımızı idare eden kumandanlığımızın müstakilen hareketi, menafi-i vatan icabatındandır. Bittabi teşebbüsât ve harekâtımız hakkında heyet-i aliyenize peyderpey arz-ı malumat edilecek ve müteakiben heyet-i merkeziyenizin de oradaki teşebbüsât hakkında ita-yı malumat buyurması rica edilecektir. Vaziyet-i i Umumiyemiz hakkında daha mufassal ve şifahi malumatta arzu buyurursanız, her türlü harekâtımız ve tarz-ı faaliyetimiz hakkında vukuf-ı külliyyi haiz bir murahhas gönderebiliriz. Bu hususta tebligatınıza muntazırız. Bu arizayı hamil olan Ethem Bey'e namımıza idare-i kelam ve efkâr için salahiyet verilmeyip, yalnız ihtiram-namemizi takdime memur edilmiştir. Pek yüksek olan tazimat ve tebcilatımızı arz ile bedbaht vatanımızın istihlası uğrunda sarf ettiğimiz faaliyet-i milliyede muvaffakiyetlerimizi barigah-ı ahadiyete tazarru eyleriz, muhterem kardeşlerimiz.”⁹⁴

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi, seksen bin kişilik bir işgal ordusu karşısında içinde bulunulan coğrafyanın, yabancı müdahalelere maruz kalması yahut işgal sahasına yakın olması nedeniyle, Heyet-i Merkeziye'nin ve harekâtı idare eden kumandanlığın, bağımsız kalmasının vatan için en uygun yol olduğunu ifade etmiştir. Heyet-i Merkeziye'nin genel

⁹⁴T. Çarıklı, a.g.e., s.86-87.

vaziyetleri hakkında daha geniş sözlü malumat almak isterlerse, bu konulara hâkim, yetkili bir delege gönderebileceklerini ve bu mektubu götürmeye yetkili kişi olan Ethem Bey'e bu konularda yetki verilmediği, yalnızca mektubu ulaştırmakla görevli olduğu vurgulanmıştır.

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi, Anadolu'da büyük bir gelişme gösteren Sivas'ın üstünlüğünü kabul etmiş ve işbirliğini kabul etmiştir. Fakat tâbi olmayı bölge menfaatlerine aykırı görmüştür. Bu durumun en önemli nedeni, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin Mustafa Kemal'i yeterince tanımaması ve uzun süreden beri çalışılarak mükemmel bir hale getirmiş oldukları teşkilatı, bir anda çok iyi tanımadıkları bir lidere bağlamak istememeleridir.⁹⁵

Heyet-i Merkeziye'nin, Heyet-i Temsiliye'ye karşı bağımsız davranmasının nedeni, 26 Temmuz 1919'da toplanan Balıkesir Milli Kongresi Kararlarının dördüncü maddesidir. Bu madde şöyledir: “Kongre'nin maksat ve gayesi, istihlas-ı vatanıdır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle iştigali nefretle reddeder.”⁹⁶ Heyet-i Merkeziye'nin bu tutumu, Sivas'ı siyasi bir oluşum olarak kabul ettiğini göstermektedir. Hâlbuki Sivas'ın siyasetle alakası olmadığı gibi, Heyet-i Temsiliye'nin bütün gayesi vatanın kurtuluşudur. İki heyette aynı ulvi amaç için mücadele etmektedir. Ancak Heyet-i Merkeziye'nin, Heyet-i Temsiliye'ye tam olarak bağlanması ise bir süre sonra gerçekleşmiştir.

19 Kasım 1919 tarihinde toplanan Dördüncü Balıkesir Kongresi, “Redd-i İlhak” adının “Müdafaa-i Hukuk” olarak değiştirilmesini kabul etmiştir.⁹⁷ Bu karar Heyet-i Merkeziye'nin, Heyet-i Temsiliye kararlarını benimsediğini ve onunla bütünleştiğini göstermektedir.

Şerafettin Turan, Batı Anadolu'daki milli heyetlerin, Sivas Kongresi'nde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneği'ne katılmakta çok ağır davranmayı yeğlediğini belirtmiştir.⁹⁸ Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi çok temkinli davranarak, karanlığın aydınlığa döndüğünü gördükten sonra, Sivas ile birleşmeyi uygun bulmuştur.

⁹⁵M. İlgürel, *a.g.e.*, s.160.

⁹⁶T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.114.

⁹⁷M. İlgürel, *a.g.e.*, s.165.

⁹⁸Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi I*, I. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara 1991, s. 291.

Resim 1: Sivas Kongresi'nden sonra çekilen fotoğrafta soldan (ayakta) üçüncü sıradaki Küçük Ethem.⁹⁹

Resim 2: Sivas Kongresi'nden sonra çekilen fotoğrafta soldan (ayakta) ikinci sıradaki Küçük Ethem.¹⁰⁰

⁹⁹Mücadele-i Milliye ve İstiklal Harbi Fotoğraf Albümü, [https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307\(10.04.2019.\)](https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307(10.04.2019.)); [http://www.atam.gov.tr/fotograflar/milli-mucadele-donemi\(10.03.2019\)](http://www.atam.gov.tr/fotograflar/milli-mucadele-donemi(10.03.2019)).

¹⁰⁰Mücadele-i Milliye ve İstiklal Harbi Fotoğraf Albümü, [https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307\(10.04.2019.\)](https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307(10.04.2019.)).

Sonuç olarak; 17 Ekim 1919 tarihinde Balıkesir Kongresi, bölgesindeki gelişmeleri, yaptıkları çalışmaları ve kurdukları cepheler hakkında, Heyet-i Temsiliye'ye bilgi vermek için seçilen Küçük Ethem Bey, durumu anlatan bir mektupla Sivas'a hareket etmiştir.¹⁰¹ Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi zaten onu, çalışmaları hakkında Heyet-i Temsiliye'ye bilgi vermesi için göndermiştir. Buna rağmen Küçük Ethem'in, Sivas'ta çekilen fotoğraflarda yer alması, sanki kongreye katılanlar arasındaymış gibi bir izlenim doğurmaktadır. Ancak bu doğru değildir. Kaldı ki Küçük Ethem'in adına, Sivas Kongresi tutanaklarında rastlanmamaktadır.¹⁰² Sivas Kongresi 4-11 Eylül 1919 tarihlerinde yapılmıştır.¹⁰³ Küçük Ethem'in, 17 Ekim 1919 tarihinde Balıkesir'den Sivas'a hareket ettiği göz önüne alındığında, Sivas Kongresi tutanaklarında rastlanması beklenemez. Sivas Kongre'si bittikten 36 gün sonra yola çıkmış olan Küçük Ethem'in, Sivas'a ne zaman ulaştığı da bilinmemektedir. Yukarıda verilen fotoğrafların (Resim 1 ve 2), Sivas Kongresi sırasında çekilmiş bir fotoğraf olmadığı anlaşılmaktadır. Bu fotoğraflar hakkında, Milli Mücadele'yi konu alan kaynakların büyük çoğunluğunda, Sivas Kongresi sırasında çekildiği belirtilmektedir. Ancak bu bilgi doğru değildir. Milli Mücadele Tarihi açısından son derece mühim olan bu fotoğrafların, Sivas Kongresi sırasında değil de, Sivas Kongresi bittikten sonra çekilmiş bir fotoğraf olduğunu söylemek mümkündür.

5-Küçük Ethem'in Kuva-yı Seyyare İçindeki Faaliyetleri

Küçük Ethem Sivas dönüşü, Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. Küçük Ethem, Bolu-Düzce Ayaklanmalarının bastırılmasında Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi içinde görev almıştır. 26 Mayıs 1920 tarihinde Çerkez Ethem Kuvvetleri, Düzce'yi olaysız bir şekilde ele geçirmiş ve isyanı bastırmıştır. Bolu Mal Müdürü Reşat Bey, Düzce'de Çerkez Ethem'in Divan-ı Harbine bir isim listesi vermiştir ve o listede Bolu Sultanisi'nde muallim olarak görev yapan Mehmet Zekai [Konrapa] Bey de vardır. Mehmet Zekai, aynı gün evinden çağırılmış ve Çerkez Ethem Müfrezesi'nde görevli Yüzbaşı Küçük Ethem tarafından üzerindeki para ve eşyası alındıktan sonra, tutuklu olduğu gerekçesiyle hapse gönderilmiştir. Mehmet Zekai, tutuklandıktan sonra hanımının dayısı

¹⁰¹T. Çanklı, *a.g.e.*, s.90.

¹⁰²Bkz. Ahmet Necip Günaydın, *Milli Mücadelede Sivas 108 Gün*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, Ankara Byy.; Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara 1975; Vehbi Cem Çoşkun, *Sivas Kongresi Azaları*, Kamil Matbaası, Sivas 1945, ss. 1-208; Hikmet Denizli, *Sivas Kongresi Delegatesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996; *Sivas Kongresi Tutanakları*, Haz. Recep Toparlı, 2. Baskı, Çığır Ofset Matbaa, Sivas Valiliği, Sivas 2015, ss.1-277; Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara 1969.

¹⁰³E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.177-180.

Küçük Ethem'i görmüş ve ona Mehmet Zekai'nin durumunu sormuş. Küçük Ethem de ona: "Onun hakkı ipti ip" demiş. Mehmet Zekai, kendisini soyanın, Küçük Ethem olduğunu da, daha sonra öğrenmiştir.¹⁰⁴

Resim 3: Ortada en arkadaki İzmirli (Şişman) Küçük Ethem.¹⁰⁵

Bolu-Düzce'de çıkan ayaklanmalar sürerken, 15 Mayıs 1920 tarihinde Yozgat yöresinde de ayaklanmalar çıkmıştır. Ankara Hükümeti'nin elinde yeterli kuvvet olmaması nedeniyle, Yozgat İsyanı'nın bastırılması için Çerkez Ethem kuvvetleri, bu işe memur edilmiştir. Yozgat Ayaklanması, Çerkez Ethem tarafından bastırılmış ve isyana katılanlar, 25 ve 27 Haziran 1920'de Kuva-yı Seyyare tarafından sert bir şekilde cezalandırılmıştır.¹⁰⁶ Yozgat İsyanı sırasında Çerkez Ethem, isyana karışmış olan bir Alevi dedesi için şu bilgileri vermiştir:

"Alaca eşrafından Alevilerin ruhani lideri Dede Galip Bey'in bu isyan hareketlerinde ilişkisi olduğu bizce anlaşılırsa da ben bu şahsı siyaseten ve idareten divan-ı harbe vermemiştim. Buna karşılık o da dört yüz kişilik bir süvari müfrezesi oluşturdu. Silah, hayvan donanımını kendisi tamamladı. Başına da oğlu Gazi Bey'i verdi. Alaca adı konulan bu müfrezeye de ben komutan olarak arkadaşlarımdan Yüzbaşı Ethem Bey'i tayin ettim."¹⁰⁷

¹⁰⁴Mehmet Zekai'nin Kaleminden İsyân Günlerinde Bolu, s.120-130.

¹⁰⁵T. Çarıklı, a.g.e., s.311.

¹⁰⁶E. Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, s.221.

¹⁰⁷Çerkez Ethem'in Anıları, Berfin Yayınları, I. Baskı, Byy. 1993, s.52. Ayrıca Ergün Aybars, Yozgat Ayaklanması sırasında Alevi Dedesi Galip Dede'nin suçlu olduğu halde cezalandırılmadığını ve bu nedenle bundan sonra asilerin Alevileri aldatmalarının mümkün olmadığını belirtmektedir. E. Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, s.221.

Çorum Müfrezesi (Alaca) olarak da bilinen bu müfrezenin tamamı Türk'tür.¹⁰⁸ Alaca Müfrezesi adı verilen bu müfrezenin başına Küçük Ethem geçmiştir. Çerkez Ethem kuvvetleri, hem Yozgat İsyanı'nı bastırmış hemde Kuva-yı Seyyare'ye dört yüz kişilik Alaca Müfrezesi'ni katmayı başarmıştır.

Resim 4: Soldan önde oturan üçüncü İzmirli (Şişman) Küçük Ethem.¹⁰⁹

28 Temmuz 1920 tarihinde Demirci Cephesi'ne dönen Kuva-yı Seyyare, burada bulunan Yunan kuvvetlerine karşı Simav hattından saldırıya geçmek için gelmiştir. Ancak Simavlılar çetelerden yaka silktikleri için Kuva-yı Seyyare'nin kendi bölgelerinden geçmelerine karşı çıkmışlar, memleketlerini çetelere ezdirmemeye karar vermişler ve gerekirse Yunanla işbirliği içine gireceklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Çerkez Ethem, Simavlıların teslim olması için elçi göndermiştir. Yinede Simavlıların karşı çıkması üzerine Çerkez Ethem, Doktor Fazıl ve Küçük Ethem müfrezelerini asilerin Yunanlılarla irtibatını kesmek için Simav'ın gerilerine yollamış ve cepheden Kuva-yı Seyyare'nin saldırısı karşısında Simav öğleye doğru ele geçirilmiştir.¹¹⁰

6-Küçük Ethem'in Çerkez Ethem ile Birlikte İsyanı

Küçük Ethem, Yozgat dönüşü sonrasında ortaya çıkan Ankara-Kuva-yı Seyyare anlaşmazlığında Çerkez Ethem'in yanında yer almıştır. 16 Aralık 1920 tarihinde Eskişehir'de bulunan İzzettin Çalışlar'ın yanına gelen Küçük Ethem Bey, Çerkez Ethem adına propaganda

¹⁰⁸Şaduman Halıcı, *Ethem*, Baskı Zoran Matbaacılık, E Yayınları, İstanbul 2016, s.185.

¹⁰⁹T. Çarıklı, *a.g.e.*, s.312.

¹¹⁰Ahmet Öztürk, *Milli Mücadele de Zor Yıllar (1919-1922)* Kütahya ve Havalisi, Ankara Ofset, Egemen Yayınları, I. Baskı, Ankara Bty. (Tarih yok) s. 61.

yaptığı gibi, Çerkez Ethem'in hizmetlerini de anlatmıştır.¹¹¹ Küçük Ethem'in Eskişehir'deki bu propagandası, Fahrettin (Altay) Bey'in Batı Cephesi'ne 21 Aralık'ta sunduğu raporuna da yansımıştır. Fahrettin Bey'in raporuna göre, Küçük Ethem, zararlı propaganda yapmakta ve yakalanması gerekmektedir.¹¹²

Ankara-Kuva-yı Seyyare çatışmasının yaşandığı günlerde Kılıç Ali hatıralarında; Gazi Paşa'ya karşı Çerkez Ethem tarafından hazırlanan bir suikast planını şöyle anlatmaktadır:

“Çerkez Ethem bir yolunu bulup Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmayı kafasına koymuştu. Mustafa Kemal, bir gece geç vakit, yanında yalnız Recep Zühtü Bey olduğu halde otomobille istasyona gidiyordu. Taşhan'ın önünden geçerken, Çerkez Ethem'in maiyetindeki Küçük Ethem, yanındaki on-on beş adamıyla birlikte aniden otomobilin önüne çıkmış ve otomobili durdurmaya kalkışmıştı. Şoför, durumun farkına varan Recep Zühtü Bey'in emriyle gaza basmış, son sürat ilerlemişti. Projektörün gözlerine dikilmesi de saldırganları şaşırtmıştı. Bir süre sonra öğrendik ki, bunların amacı Mustafa Kemal'i durdurmak, bir kahve içmek ricasıyla Taşhan'da bulunan Ethem Bey'in yanına götürmek ve oradan da bilinmeyen bir yere kaldırarak yok etmektir.”¹¹³

Küçük Ethem'in, Çerkez Ethem tarafından tertip edilen Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişiminde en önde yer alması, onun Çerkez Ethem'in kirli oyunlarına alet olduğunu göstermektedir.

18 Ocak 1920 tarihinde, Kuva-yı Seyyare'nin, Düzenli ordu karşısında geri çekilmesi sırasında, Çerkez Tevfik Bey ve Küçük Ethem, Demirci-Simav arasındaki dağları tutarak mevzi almaya karar vermişler ve burada Kula'dan gelecek Yunan yardımını beklemişlerdir.¹¹⁴ Bu durum, onların Yunanlılarla işbirliğine geçtiklerini göstermektedir.

18 Ocak'ta Çerkez Ethem, Parti Pehlivan Müfrezesine emir vererek, Tevfik Bey ve Küçük Ethem Bey'e yardım etmesini istemiştir.¹¹⁵ Çerkez Ethem, ordu birliklerinden haber almak için para verip yolladığı adamının, ordunun Demirci'ye çok yaklaştığını bildirmesi üzerine, gece yarısı acele ile Demirci'den uzaklaşmıştır.¹¹⁶

¹¹¹İsmet Görgülü, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, İzzettin Çalışlar, I. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.353-354.

¹¹²Ş. Halıcı, *a.g.e.*, s.184-185.

¹¹³*Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, s.135-136.

¹¹⁴İ.E., Akıncı, *a.g.e.*, s.29.

¹¹⁵İ.E., Akıncı, *a.g.e.*, s.29.

¹¹⁶İ.E., Akıncı, *a.g.e.*, s.30.

19 Ocak'ta Demirci yakınlarındaki Anagök mevkiinde bulunan Küçük Ethem kuvvetleri, aynı gün 220 kişilik kuvvetiyle Demirci'ye gelmiştir. Demirci Kaymakamı olan İbrahim Ethem (Akıncı) Bey'in makamına çıkmış ve aralarında şu konuşma geçmiştir:

- “*Bu hal ne olacak Kaymakam Bey,*
- *Bilmem, siz nereye gidiyorsunuz?*
- *Kuva-yı Seyyare'yi takibe mecburum ve şimdi gideceğim. Bana biraz ekmek, dedi.”*

Kaymakamı İbrahim Ethem Bey, Osmancık/Çorum (Alaca) Alayı adıyla bilinen bu alayın çok genç ve ağır kış şartları nedeniyle çok perişan halde olduklarını, onlara bir miktar ekmek ve kavurma verdiklerini belirtmektedir. Ayrıca İbrahim Ethem Bey, Osmancık Alayı'na bakıp ağlamamanın, bu genç ve masum milleti felakete sürükleyenlere lanet etmemenin mümkün olmadığı yorumunu yapmaktadır. Küçük Ethem ile Kaymakam İbrahim Ethem Bey yalnız kalınca, kaymakam ona Yunanlılara gitmemesini ve bu askeri Yunan'a götürmemesini söylemiştir. Küçük Ethem: “*Ben bir defa kalamam; zira ordu bana fena kızgındır. Efradı bırakırsam Çerkez Ethem bıraktığım için beni idam eder. Herhalde bu kuvvetle gitmekten başka çare yoktur.*” diyerek ve durmayarak hemen hareket etmiştir.¹¹⁷

Anlaşılan odur ki Küçük Ethem, iki arada bir dereye kalmıştır. Küçük Ethem, Demirci'de Kuva-yı Seyyare'den kalan pek çok erzak, bir miktar top cephanesini amirlerine yaranmak maksadıyla giderken götürmüş ve kalan erzakın da halk tarafından yağmalanmasını istemiştir. Bu haberi alan İbrahim Ethem Bey, aldığı tedbirlerle kalan erzakın yağmalanmasını önlemiştir.¹¹⁸

Küçük Ethem, Çerkez Ethem ile birlikte Yunan tarafına geçmesi nedeniyle Ankara İstiklal Mahkemesi'nde gıyabında yargılanmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 9 Mayıs 1921 tarihindeki 576 nolu kararına göre, “*TBMM Hükümeti'ni devirerek, milletin arzusu hilafına bir hükümet tesisine çalışmak suçunu*” işlemesi nedeniyle vatana ihanetten idama mahkûm edilmiştir.¹¹⁹

Yüzelliliklerin affından sonra İzmir'e dönen Küçük Ethem, aile içinde bile kendini savunmak zorunda kalmıştır. Küçük Ethem kendisini, “*Çerkez Ethem'le gitmeseydim beni vururlardı*” diyerek savunmuştur.¹²⁰ Ancak Çerkez Ethem ile birlikte hareket edip onunla

¹¹⁷İ.E., Akıncı, *a.g.e.*, s.30-31.

¹¹⁸İ.E., Akıncı, *a.g.e.*, s.30-31.

¹¹⁹S. Bingöl, *a.g.e.*, s.72-74; E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s. 86-87.

¹²⁰Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s.62.

Yunan tarafına gitmeyip ihanete ortak olmayan, Yunan tarafına gitmeyi reddeden Parti Pehlivan, Halil Efe, Kaplan Naci ve Doktor Fazıl gibi pek çok kişi idam edilmemiş ve Milli Mücadele'ye kazandırılmışlardır.¹²¹

7-Küçük Ethem'in Yunanistan'daki Faaliyetleri

Küçük Ethem'in Yunanistan'a tam olarak ne zaman geçtiği bilinmemektedir. Yunanistan'da pek faaliyeti olmamakla birlikte Küçük Ethem; bu ülkedeki diğer Çerkezler, Yüzelliliklerden Bahriyeli Ali Sami, Çopur İsmail Hakkı, Namık Bey ve Eskişehirli Sedat Hakkı ve bazı Ermenilerle Atina'daki Lüks Kahvehanesi'nde görüştüğü ve buradaki toplantılarda Türkiye aleyhine konuşmalar yaptığı bilinmektedir.¹²²

Küçük Ethem, Midilli'de Yunanlıların Çerkezlerden oluşturdukları milis alaylarında görev almış ve Çerkez Ethem ve arkadaşları ile çalışmıştır. Küçük Ethem, Tarikatı Selahiye Atina Merkezi Müdürü iken Avni Paşa ile anlaşmazlığa düşerek görevden alınmış ve Çerkez Ethem ile de arası açılınca, 1927'den sonra Kuşçubaşı Eşref¹²³ grubuna katılmıştır.¹²⁴

Yunanistan'da Atina Belediyesi'nin harita şubesinde 3.500 Drahmi aylıkla çalışan Küçük Ethem¹²⁵, Yunan Harbiye Nezareti'ne başvurarak, Anadolu'da Yunanlılara iltica ettiği sırada bir alayı teçhizat ve mühimmatıyla birlikte Yunan ordusuna teslim ettiğinden ve ayrıca Midilli'deki çetede görev aldığından bahsederek, kendisine Yunan askeri kaymakamı rütbe ve derecesinden emeklilik verilmesini talep etmiştir.¹²⁶ Küçük Ethem hakkında, bir Yunan memurundan alınan bilgiye göre, Yunan Genelkurmay Siyasi Şubesi tarafından Yunanistan'da bulunan Türkleri ve özellikle de Köylü Gazetesi sahibi Refet Bey ve Yanyalı Sadık Paşazade Emin'i takiple görevlendirilmiştir.¹²⁷ Ancak bu görevi neticesinde, Yunan makamları tarafından 1933 yılında Yunanistan aleyhine casusluk ve Köylü Gazetesi sahibi Refet Bey'e muhbirlik yaptığı gerekçesiyle belediyedeki görevine son verilmiştir.¹²⁸ Küçük Ethem'in görevine son verilmesinde Yunan vatandaşı olmaması¹²⁹ ve Yunanistan'da iktidara gelen Venezilos'un Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemesi de yatmaktadır.¹³⁰

¹²¹Bünyamin As, "Bir Kuva-yı Milliyeci: Parti Pehlivan", Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2020, s.55-59, 64.

¹²²S. Bingöl, a.g.e., s.176.

¹²³Kuşçubaşı Eşref 150'lik listeye 60 numarayla girmiştir. Halıcı, a.g.t., s.190.

¹²⁴S. Halıcı, a.g.t., s.192-193.

¹²⁵Ş. Halıcı, a.g.t., s.193.

¹²⁶Ş. Halıcı, a.g.t., s.193.

¹²⁷S. Bingöl, a.g.e., s.176.

¹²⁸Ş. Halıcı, a.g.t., s.193.

¹²⁹S. Bingöl, a.g.e., s.176

¹³⁰S. Bingöl, a.g.e., s.176.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki 1930 yılında imzalanan Dostluk Antlaşması'ndan sonra eskisi kadar yardım göremediğinden yakınan Küçük Ethem, bunun üzerine Yunanistan'da kalmak istemeyerek Suriye'ye gitmek amacıyla Suriye Başvekili ile Fransız komiserine gönderdiği mektuplarda, babasının da Suriyeli olduğundan bahsederek Suriye'ye kabulünü istemiştir.¹³¹ Atina'daki Fransız Sefaretnamesi'ne 31 Temmuz 1932'de, Suriye'ye gitmek için başvurmuştur.¹³² Suriye'de Osmanlı ordusundaki görevine denk bir görev alabilmek maksadıyla Suriye'ye gitmek isteyen Küçük Ethem'in talebi, kabul edilmesine rağmen, Küçük Ethem Yunanistan'dan ayrılmamıştır.¹³³

Küçük Ethem, 20 Mart 1933 tarihinde Yunan vatandaşlığına geçmek için Yunan makamlarına başvurmuştur.¹³⁴ Daha öncesinde Yunan vatandaşlığına geçme dilekçesi olumlu karşılanmış ve Eylül 1934 tarihinde Yunan vatandaşlığına geçmiştir.¹³⁵ Bunun üzerine işine dönmesi çok zaman almamış ve Yunan Genelkurmayı'na yaptığı hizmetlere karşılık, Başbakanlık Müsteşarı Mösyö Sayas'ın araya girmesiyle iki ay aradan sonra görevine dönmüştür.¹³⁶

Türkiye'de Cumhuriyetin 10. yılı münasebetiyle af çıkarılacağı söylentileri karşısında Rum göçmenlere, Türkiye'de yapılacak affı umumiye kapılarak sakın geri dönmemelerini, zira Kemalist idarenin geçici olduğunu, yakında kendilerinin yeni bir inkılâp yapacaklarını ve o zaman gelmelerini söylemiştir.¹³⁷ Küçük Ethem'in bu sözlerinden, O'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin uzun ömürlü olmayacağına inandığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan da Küçük Ethem, Atina'da işsiz kaldığı dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti'ne bir mektup yazarak affını istemiştir. Bu mektupta şunlar yazmaktadır:

“Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Celilesine Efendim!

Türk gücünün yeryüzünde ikinci defa kurulduğu tarihi yaratan ve Türkiye dünyasının muzaffer şeref ve yaratıcısı olan Büyük Halaskarımız Ulu Gazi Hazretlerinin bir lütfu mahsusus olarak, dünyanın, en medeni ve en insani bir şekli idaresi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümünü teşkil eden 29 Teşrinievvel 1933 tarihi günü şerefine irade edeceği affı umumi listesine dâhil edilerek, terakki, teceddüt, tekâmül ve

¹³¹Ş.Halıcı, a.g.t., s.193.

¹³²S.Bingöl, a.g.e., s.176.

¹³³Ş.Halıcı, a.g.t., s.193.

¹³⁴S.Bingöl, a.g.e., s.176-177.

¹³⁵Ş.Halıcı, a.g.t., s.194; S. Bingöl, a.g.e., s.202.

¹³⁶S.Bingöl, a.g.e., s.176-177.

¹³⁷Ş.Halıcı, a.g.t., s.193.

saadet yollarında yürümeği kendime bir şeref ve vecibe bildiğimden, öz bir Türk evladı sıfatı ile istirham ederim.

Pek derin tazimatlarımın kabulünü dilerim, Efendim Hazretleri.

11 Eylül 1933

Yüzellilik listeye dâhil Sabık Akhisar Cephesi Kumandanı Yüzbaşı İzmirlioğlu Ethem Yahya.”¹³⁸

Küçük Ethem, daha sonra Batı Cephesi’nde birlikte Yunanlılara karşı mücadele ettiği Hacim Muhittin [Çarıklı] Bey’e de aynı mealde bir mektup yazarak af talebinde bulunmuştur:

“Halk Fırkası Müfettiş Umumisi Hacim Muhittin Beyefendi Hazretlerinin Yüksek Huzurlarına

Muhterem Efendim

Cumhuriyet Bayramının onuncu yıl dönümünü teşkil edecek olan 29.10.1933 tarihinde Türk gücünün yeryüzünde ikinci defa kuruluşunu yaratan ve yaşatıcısı olan büyük halaskarımız Ulu Gazi Hazretlerinin bir lütfu mahsus olarak bil cümle mücrimine sitayışıyle af umumi ilan edeceğini ve bu meyanda Yüzellilik listede dâhil olanların da tasfiyeye tabi tutulacağı haberini meserretle işittim.

On üç seneden beri aziz ve sevgili vatanımdan uzak olarak geçirdiğim ıstıraplı hayat kâfi görülerek Cumhuriyet bayramı şerefine tanzim edilecek af umumi listesine dâhil edilerek öz vatanımıza kavuşmak ve pek aziz büyük milletimizin tabiiyetini kazanmak benim için çok büyük bir şeref teşkil edeceğinden başbuğumuz Ulu Gazi Hazretleri ile çok sevgili başvekilimiz İsmet Paşa ve Kazım Paşa hazretlerine çok derin tazimatlarımı arz, hürmet ve şükranlarımın kabulünü istirham eylerim efendim Hazretleri. Hürmetkârınız İzmirlioğlu Ethem Yahya, Atina/Yunanistan.¹³⁹”

Küçük Ethem’in mektubunda herhangi bir tarih yoktur. Dâhiliye Vekâleti’ne yazdığı mektupla aynı tarihlerde yazdığı anlaşılmaktadır. Hacim Muhittin Çarıklı’nın 4 Ekim 1933 tarihinde Recep [Peker] Bey’e, Küçük Ethem’in Kuva-yı Milliye devrinde çok çalıştığını, düşüncesizliğinin kurbanı olarak Çerkez Ethem ile beraber kaçarak ve haklı olarak Yüzellilik

¹³⁸S. Bingöl, a.g.e., s.177.

¹³⁹Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) 490-1-0-0-585-19-2.

listeye girdiğini, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde çıkarılacak afta şayet Yüzellilikler dâhil edilecekse Küçük Ethem'in de yararlanmasını istemiştir.

Küçük Ethem'in bu talepleri, Türk makamlarınca olumlu karşılanmamıştır. Küçük Ethem dört yıl kadar Yunanistan'da kalmış ve 1938 affından sonra yurda dönebilmiştir.¹⁴⁰

8-Küçük Ethem'in Yurda Dönmesi ve Türkiye'deki Faaliyetleri

Küçük Ethem, 1938 yılında af çıkar çıkmaz yurda dönmüştür. 29 Haziran 1939 tarihinde Pire Konsoloslugu'ndan aldığı pasaportla, Yunan bandıralı Esperos Vapuru ile İzmir'e gelmiş¹⁴¹ ve İnönü Caddesinde Şükrü Cevahirci'nin yanına yerleşmiştir.¹⁴² Küçük Ethem, İzmir'e döndükten sonra bir süredir kullandığı "Yahya" soyadını almıştır.¹⁴³

Küçük Ethem, memlekete döndükten sonra iş bulamayıp, babadan kalma mallarla geçinemeyeceğini çevresine ifade ettikten sonra, 4 Ağustos 1939'da İzmir'den aldığı pasaportla tekrar Ağustos 1939'da Atina'daki görevine başlamıştır.¹⁴⁴ İzmir'de bir ay kalan Küçük Ethem, Af Kanunu'nun kendisini sekiz yıl devlet hizmetinden yoksun bıraktığından yakınarak, Atina'da mühendis muavini olarak çalışacağını ve bu sürenin bitiminde İzmir'e döneceğini söyleyerek 8 Ağustos 1939'da tekrar Atina'ya dönmüştür.¹⁴⁵ Küçük Ethem, İzmir'de kaldığı sürede Kuşçubaşı Eşref'in oğlu Feridun'u, kayınbiraderi Abdullah'ı ve Menemen'deki kız kardeşini ziyaret etmiş ve Atina'daki Kuşçubaşı Eşref'e peynir ve yağ göndermiştir.¹⁴⁶

Küçük Ethem hakkında Çanakkale Eczâ-yıNâriye¹⁴⁷Müfettişliği'nden Zaptiye Nezareti'ne, gönderilen telgraftan, Sisam ahalisinden bildik bir Rum'un Yunanistan'da Küçük Ethem ile görüştüğü, affedilmesi durumunda arkadaşlarından ve Atina'daki görüşmekte olduğu Ermenilerin haince hareketleri hakkında malumat verebileceği bilgisi alınmıştır.¹⁴⁸

Küçük Ethem, Kuşçubaşı Eşref'e Türkiye'de yeni bir neslin yetiştiğini ve kendileri için ümit kalmadığını söylemiştir. Yüzelliliklerin yurda döndükleri takdirde kötü muameleyle karşılaşacakları yolunda sözler sarf etmiştir. Fakat kendisine karşı kötü bir muamelenin

¹⁴⁰Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.194; S. Bingöl, *a.g.e.*, s.202.

¹⁴¹S. Bingöl, *a.g.e.*, s.202.

¹⁴²Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.281.

¹⁴³Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.194.

¹⁴⁴S. Bingöl, *a.g.e.*, s.202.

¹⁴⁵Şaduman Halıcı, bu tarihi 8 Ağustos 1930 olarak vermiştir. Bu tarihte yazım hatası söz konusudur.

¹⁴⁶Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.281-282.

¹⁴⁷Yanıcı kimyevî maddeler

¹⁴⁸Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Perakende Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. ZB.) Fon Kodu: 00031-000112- 001.

yapıldığından da söz etmemiştir. Yunanistan'a gittiğinde Türk askeri kuvvetleri hakkında Yunan makamlarına bilgi vermiştir.¹⁴⁹ Türkiye'nin Atina Elçiliği; 13 Kasım 1939 tarihinde Yüzelliliklerden ve memlekete dönmeyen Çerkez Davut¹⁵⁰ ve Mustafa Karuk tarafından Yunan Genelkurmay Başkanlığına uzun bir dilekçe verildiğini ve Küçük Ethem'in Türkiye lehine istihbaratta bulunduğunu ihbar ettiklerini bildirmiştir.¹⁵¹

Atina'da iki yıl kalan Küçük Ethem, Türkiye'ye gitmek için pasaport alarak Sakız Adası'na geçmiş ve Çeşme yoluyla İzmir'e gideceğini söylemiş ve 31 Temmuz 1941'de Kuşadası'ndan Türkiye'ye giriş yapmıştır.¹⁵² Küçük Ethem, bu defaki dönüşünde "İzmirli" soyadını almış ve döndükten sonra iş bulamadığı zamanlarda çok sıkıntılar çekmiştir.¹⁵³

Küçük Ethem, Türkiye'ye geldikten sonra etrafındakilere Yunanistan ve adalardaki açlık, yoksulluk ve bulaşıcı hastalıklardan bahsederek kendisinin cennete gelmiş olduğunu söylemiştir. Küçük Ethem, Menemen'de kız kardeşinin damadı olan Ahmet Bey'in yanına yerleşmiş ve ona ait tarlaların bir kısmını kendi adına ektirerek geçimini sağlamıştır.¹⁵⁴ Küçük Ethem, döndükten sonra Veliye Hanım ile evlenmiş ve çocuğu olmamıştır.¹⁵⁵

Küçük Ethem, 5 Ocak 1943'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazdığı mektupta, kısa özgeçmişini verdikten sonra "Ege Milli Emniyet Müfettişliği emrinde Yunanistan'ın Atina şehrinde istihbarat ajanlığı yaptığını, eskisi gibi başarılar gösterdiği takdirde parlak bir istikbale ulaşabileceğini söylediklerini ve büyük milletine olan şükran borcunu ödemek için bu vazifeyi kabul etmeyi kendine milli bir görev saydığını belirtmektedir."¹⁵⁶

Küçük Ethem, 1941 yılına kadar Alman işgal bölgesinde kalarak bulunduğu yerin durumu hakkında elde ettiği malumatları üç sene rapor halinde sunduğunu ancak Almanların aldığı tedbir sonucu, mecburen memlekete döndüğünü belirterek, Menemen Ovası'nda pamuk ziraatıyla uğraştığını ve kuraklık sonucu durumunun iyi olmadığını, bu sebeple kanunun müsait olmaması nedeniyle en azından özel müesseselerde iş bulması konusunda yardım edilmesini istemiştir.¹⁵⁷

¹⁴⁹Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.281.

¹⁵⁰Çerkes Davut Yüzellilik listeye 117 numarayla girmiştir. Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.239.

¹⁵¹S. Bingöl, *a.g.e.*, s.202.

¹⁵²Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.281.

¹⁵³S. Bingöl, *a.g.e.*, s.203-204.

¹⁵⁴Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.281.

¹⁵⁵Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s.62; Önder Limoncuoğlu ile 31 Ocak ve 1 Şubat 2019 tarihli yapılan telefon görüşmesi.

¹⁵⁶S. Bingöl, *a.g.e.*, s.203.

¹⁵⁷S. Bingöl, *a.g.e.*, s.203.

Küçük Ethem, Alman işgali altındaki Yunanistan'da, Alman askeri harekâtları hakkında Türkiye'ye rapor vermiştir. Küçük Ethem'in Türkiye'ye döndükten çok kısa bir süre sonra tekrar Atina'ya dönmesi, onun Türk istihbaratı tarafından gönderilme ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Küçük Ethem hakkında Çanakkale Eczâ-yıNâriyeMüfettişliğininraporu ve Çerkez Davut ile Mustafa Karuk'un Yunan makamlarına Küçük Ethem'in Türkler lehine çalıştığı yönündeki şikâyetleri bu durumu desteklemektedir.

Küçük Ethem, yurda dönüşünde emniyet tarafından sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. 1949 yılı Temmuz ayı içinde Demokrat Parti'ye katıldığı anlaşılmıştır. Küçük Ethem, Celal Bayar'ın Aydın'dan İzmir'e dönüşünde, Alsancak Garı'nda onu karşılayanlar arasındadır.¹⁵⁸ Celal Bayar hatıratında, Küçük Ethem hakkında, onun Demokrat Parti'de siyaset yapması nedeniyle, bu talihsiz arkadaş Çerkez Ethem hadiselerine karıştığından Yüzellilik listeye alındı diye belirtmektedir.¹⁵⁹

21 Temmuz 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'nin kontrol memuru olarak Tepecik'teki oy sandığının başında görev almış ve 25 Temmuz'da Demokrat Parti tarafından yapılan mitingde hazır bulunmuştur. 1946 yılı Kasım ayı içinde Demokrat Parti'nin Merkez İlçe Kongresi'nde Tilkilik bucağı delegesi sıfatıyla üst kongre delegeliğine aday gösterilmiş ancak seçilememiştir.¹⁶⁰

Küçük Ethem, 9 Eylül İzmir'in kurtuluş günlerinde, Celal Bayar'la kol kola Demokrat Parti konvoyunun en önünde yürümüştür.¹⁶¹ Küçük Ethem'in İzmir'de Demokrat Parti konvoyunun en önünde yürümesi nedeniyle İzmir'de yayınlanan Anadolu Gazetesi'nde Haydar Rüştü Öktem tarafından, Demokrat Parti'ninYüzelliliklerden başka vardacı¹⁶² bulamadığı yönünde eleştirilmiştir. Haydar Rüştü Öktem'in Anadolu Gazetesi'nin 9 Kasım 1946 tarihinde yayımlanan makalesinde şu bilgilere rastlanmaktadır:

“Başka (Vardacı) Yok mu?

İzmirdeki Demokratların her fırsattan istifade ederek yaptıkları propaganda gösterilerinde daima bir adamın vardacılık yapmakta olduğunu görmekte olduğumuza işaret ederiz. Bu adamı geçende yapılan ve esefle söyleyelim ki yine de propaganda konusu olan bir cenaze merasiminde gördük. Elinde bir değnek olduğu halde merasime

¹⁵⁸Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.282.

¹⁵⁹C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 8, s.243.

¹⁶⁰Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s. 282.

¹⁶¹Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁶²Varda İtalyanca bir kelime olup, vardiyacı, denizcilikte nöbetçi, borazancı, bağırmaya memur bekçi anlamlarında bir kelimedir.

iştirak edenlerin önünde yürüyor, sağa sola emirler, nehiyeler savuruyordu. Dün yine gördük: Sayın Celal Bayar'ı karşılayanların en başında bulunuyordu. Sorabilir miyiz? Merasim yapanlar, yapturanlar Yüzelliliklerden başka vardacı bulamıyorlar mı?”¹⁶³

Küçük Ethem, Anadolu Gazetesi'nin 9 Kasım 1946 tarihli sayısında Haydar Rüştü Öktem tarafından yazılan “*Başka Vardacı Yok mu?*” makalesi nedeniyle İzmir İkinci Asliye Ceza Dairesi'nde kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle dava açmıştır.¹⁶⁴ Küçük Ethem bu davada manevi olarak, Anadolu Gazetesi'nin yazı işleri müdürü Orhan Rahmi Gökçe'den 500 liralık manevi tazminat talep etmiştir.¹⁶⁵ Bu dava siyasi bir davaya dönüşmüştür. Orhan Rahmi Gökçe, bu dava sonunda beraat etmiş ve temyiz de 4 Mart 1947 tarihinde kararı onamıştır.¹⁶⁶

İzmir'de, 1 Eylül 1946 tarihinde İl Genel Meclisi Seçimleri yapılmıştır. Belediye binasının önünde kalabalık olarak toplanıp, seçim sonuçlarını takip eden Demokrat Partili gurup içinde yer alan Küçük Ethem ve bazı kişiler hakkında; propaganda yapmak, seçimi ihlal, halkı isyana teşvik etmek suçlamasıyla dava açılmıştır. Açılan bu davada, 16 Ekim 1946 tarihinde Küçük Ethem ve diğerleri beraat etmiştir.¹⁶⁷

Küçük Ethem, öncelikli olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmak için defalarca başvuru yapmıştır. Ancak Halk Partisi'nin “*Milli Mücadele'ye aykırı bir vaziyet almamış ve bu gibi tavazzuhlara dâhil olmamış kişiler...*”¹⁶⁸ Partiyeye girebilirilmesi nedeniyle, partiyeye kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Küçük Ethem, Demokrat Parti'ye girmiştir.¹⁶⁹

Küçük Ethem, Türkiye'ye döndükten sonra *Yüzellilik* olarak kaybettiği itibarını kazanmak için siyaset yolunu tutmuştur. Ancak bu yolla itibar elde edebileceğini düşünmüştür. Halk Partisi kapıları açılmayınca, Demokrat Parti'ye katılarak amacına ulaşmaya çalışmıştır.

Önder Limoncuoğlu,¹⁷⁰ dayısı Küçük Ethem'in yurda dönünce Bayraklı'ya yerleştiğini, Bayraklı'daki evine bayramlarda el öpmeye gittiklerini, onun el öpmelik Atatürk resimli gümüş liralara verdiğini ve bir bayram günü ziyaretlerinde Önder Limoncuoğlu'nu da yanına

¹⁶³Anadolu, 9 Kasım 1946, s.1-3.

¹⁶⁴A. Bartu, a.g.e., s.10.

¹⁶⁵A. Bartu, a.g.e., s.10.

¹⁶⁶A. Bartu, a.g.e., s.45-47.

¹⁶⁷Aymelek Şener, “*Demokrat Parti İzmir İl Örgütü (1946-1960): Muhalefetten İktidara Bir Siyasal Partinin Yerel Politikası*”, Doktora Tezi, Manisa 2018, s.225-226.

¹⁶⁸Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşinci basım, İstanbul 2010, s.398,452.

¹⁶⁹A. Bartu, a.g.e., s.27.

¹⁷⁰Küçük Ethem, Önder Limoncuoğlu'nun babası Sabit Bey'in dayısı olmaktadır.

arak, bir konuğu ile birlikte Bayraklı sırtlarındaki İzmir'in kalıntılarını gezdirmesini hiç unutamadığını belirtmektedir.¹⁷¹

Önder Limoncuoğlu'nun anlatımına göre, Küçük Ethem'in Çınarlı'nın girişindeki babadan kalma bir bahçesi, okul yapılmak için istimlak edilmiş ve istimlak bedeli olarak 5 bin lira verilmiştir. O dönemdeki bu para, Küçük Ethem'i çok memnun etmiştir.¹⁷²

Önder Limoncuoğlu, bir 9 Eylül yürüyüşü akşamı, ziyafet sonrası Küçük Ethem'in "yorgunluk ve çok yemekten öldü" dediklerini duyduğunu belirtmektedir.¹⁷³ Fakat Küçük Ethem, 6 Ekim 1948 tarihinde İzmir Memleket Hastanesi'nde ölmüştür.¹⁷⁴ Yani Önder Limoncuoğlu'nun belirttiği tarihten yaklaşık bir ay gibi bir zaman sonra ölmüştür.

Emniyet tarafından yapılan denetlemelerde kayda değer çalışmaları görülmeyen Küçük Ethem, Yüzellilik olmanın manevi yükünü omzunda taşımıştır.¹⁷⁵

Önder Limoncuoğlu, kuruluşuna katıldığı Demokrat Parti'nin ve Celal Bayar'ın, Küçük Ethem'i unutmadığını, iktidar olunca itibarını iade edip, rütbelerini geri verdiğini, eşi Veliye Hanım'a maaş bağlayıp, birikmişlerinin de ödendiğini belirtmektedir.¹⁷⁶

¹⁷¹Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s.63.

¹⁷²Önder Limoncuoğlu ve Ümit Akuzman ile 31 Ocak ve 1 Şubat 2019 tarihli yapılan telefon görüşmeleri.

¹⁷³Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s.63.

¹⁷⁴Ş. Halıcı, *a.g.t.*, s.283.

¹⁷⁵S. Bingöl, *a.g.e.*, s.204.

¹⁷⁶Ö. Limoncuoğlu, *a.g.e.*, s.63.

Sonuç

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra Küçük Ethem cesurca ortaya çıkmış Kuva-yı Milliye içinde ve Milli Mücadele'ye ilk katılanlar arasında yer almıştır. 15 Haziran 1919'da Kazım Özalp'ten yetki belgesi alarak Akhisar Cephesi'nin kurulmasını sağlamıştır. 16-25 Ağustos 1919'da düzenlenen Batı Cephesi'ndeki kuvvetleri birleştirme kararı alan Alaşehir Kongresi'ne "Sındırgı delegesi ve Akhisar Cephesi Kuva-yı Milliye Kumandanı" olarak katılmış ve kongreye önemli katkılar sunmuştur. Bilhassa Ayvalık'tan Aydın'a kadarki cephelerin bir kumandan emrinde birleştirilerek muntazam kuvvetlerle Yunanlılara karşı mücadele edilmesi fikrinin kabul edilmesinde pay sahibi olmuştur.

Küçük Ethem, Akhisar Cephesi Alay Kumandanı iken Mıntıka Kumandanı Hüsnü Bey ile anlaşmazlığa düşerek, görevinden alınmıştır. Daha sonra Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin kararı gereği Heyet-i Merkeziye'nin bölgede yaptığı çalışmaları Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye bir mektupla ulaştırmak için görevlendirilmiştir. Sivas dönüşü, Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresinde görev alarak Anzavur, Bolu-Düzce ve Yozgat Ayaklanmalarının bastırılmasında görev almıştır. Düzenli ordu kurulma sürecinde Ankara-Kuva-yı Seyyare çatışmasında, Çerkez Ethem'den yana bir tutum sergilemiş ve Çerkez Ethem ile birlikte Yunan tarafına geçenler arasında yer almıştır. Küçük Ethem, 220 kişilik Osmancık/Alaca Alayı'nı silah ve teçhizatı ile birlikte Yunan ordusuna teslim etmiştir. Küçük Ethem Yunan ordusuna katılmakla, Milli Mücadele'nin başlangıcında elde ettiği Kuva-yı Milliyeci kimliğine ihanet bulaştırmıştır. Bu nedenle Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 9 Mayıs 1921 tarihinde gıyabında idama mahkûm edilmiştir. Cumhuriyetten sonra hazırlanan Yüzellilik listeye 62. sıradan girmiştir.

Küçük Ethem, Yunanistan'da Atina Belediyesi'nde çalışmış ve Türkiye'ye karşı kurulan Midilli Alayı'nda görev almıştır. 1938 Affından sonra 1939 yılında Türkiye'ye dönmüş ve kısa bir süre sonra tekrar Yunanistan'a geri gitmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında üç yıl kadar, Türkiye lehine casusluk yapmış, Türkiye'ye Alman ordularının faaliyetleri hakkında raporlar sunmuştur. 1941 yılında Türkiye'ye dönmüştür.

1946 Yılında İzmir Demokrat Parti teşkilatına katılmış ve Demokrat Parti etkinliklerinde en önde yer almıştır. Demokrat Parti'nin etkinliklerinde en önde yer alması nedeniyle Anadolu Gazetesi'nde Haydar Rüştü Öktem tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiri nedeniyle dava açmış ve davayı kaybetmiştir. Küçük Ethem, 1948 yılında vefat etmiştir.

Küçük Ethem, kahraman olarak başladığı Milli Mücadele'yi ihanet içinde tamamlamıştır. Her şeye rağmen Türkiye Cumhuriyeti 1938 yılında Yüzelliliklerin çok büyük bir kısmını affetmiş ve onların yurda dönmelerine izin vermiştir. Küçük Ethem, hayatının son kısmında Türkiye Cumhuriyeti için istihbarat görevi yapmış, Yunanistan'da topladığı bilgileri Türkiye'ye aktarmıştır. Daha sonra da Demokrat Parti içinde yer almış ve siyaset yapmıştır. Vatanı hizmet ile başladığı hayatını; bir ara ihanet noktasına taşımışsa da ihanetten dönmeyi bilmiş ve sonunda vatana hizmet ile tamamlamıştır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):Yıldız Perakende Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. ZB.) Fon Kodu: 00031-000112- 001- 00031-000112- 002.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA:)*490-1-0-0-585-19-2.

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, İbrahim Ethem İzmirli'nin Askeri Safahat Belgesi.

Anadolu, 9 Kasım 1946.

AKINCI, İ. E., *Demirci Akıncıları*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009.

AS, B., *Bir Kuva-yıMilliyeci: Parti Pehlivan*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2020.

AYBARS, E., *İstiklal Mahkemeleri*, I. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.

AYBARS, E., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, II*. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1986.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nınKuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2014.

BARTU, A., *Siyasi, Mühim Bir Dava Demokrat Parti ve Yüzellilikler*, Doğanlar Basımevi, İzmir 1947.

BAYAR, C., *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt 7, Baskı Medya Ofset, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

BAYAR, C., *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt 8, Baskı Medya Ofset, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

BİLGİ, N., *İstiklal Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2008.

BİNGÖL, S., *150'likler Meselesi(Bir İhanetin Anatomisi)*, Bengi Yayınları, İstanbul 2010.

BİRGÖREN, H., *Mehmet Zekai'nin Kaleminden İsyân Günlerinde Bolu*,2. Baskı, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu 2017.

ÇARIKLI, T., *Babam Hacim Muhittin Çarıklı Bir Kuva-yıMilliyecinin Yaşam Öyküsü*, Yay. Haz. Y. Hakan Erdem, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2005.

- Çerkez Ethem'in Anıları, Berfin Yayınları, I. Baskı, byy., İstanbul 1993.
- ÇOŞKUN, V. C., *Sivas Kongresi Azaları*, Kamil Matbaası, Sivas 1945.
- DENİZLİ, H., *Sivas Kongresi Delegeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- ERGÜL, T., *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, Genişletilmiş 2. Baskı, Şen Matbaa, Kebikeç Yayınları, Ankara 2007.
- GOLOĞLU, M., *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara 1969.
- GÖKDEMİR, O., *Kurtuluş Savaşında Akhisar*, Akhisar Belediyesi Yayını, İzmir 1990.
- GÖRGÜLÜ, F., *İstiklal Savaşında Saruhanlı*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1966.
- GÖRGÜLÜ, İ., *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922) Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.
- GÖRGÜLÜ, İ., *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, İzzettin Çalışlar, I. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- GÜLMEZ, N., ve ÖNDER, M., “Akhisar’ın Milli Mücadele Liderlerinden Murat Tolun Bey”, *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.1, Manisa, 2013.
- GÜNAYDIN, A. N., *Milli Mücadelede Sivas 108 Gün*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, Ankara Bty.(Tarih yok).
- HALICI, Ş., *Ethem*, E Yayınları, Baskı Zoran Matbaacılık, İstanbul 2016.
- HALICI, Ş., *Yüzellilikler*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.
- İĞDEMİR, U., *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975.
- İLGÜREL, M., *Milli Mücadele de Balıkesir Kongreleri*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 1999.
- KONUĞU, E., *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi, AKDITY, Ankara 2000.
- LİMONCUOĞLU, Ö., *Bir Küçük Tarih*, Limoncuoğlu Ltd. Şti., Baskı Tükelmat, İzmir 2006.
- ÖZALP, K. , *Milli Mücadele 1919-1922*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1971.
- ÖZTÜRK, A., *Milli Mücadele de Zor Yıllar (1919-1922) Kütahya ve Havalisi*, I. Baskı, Ankara Ofset, Egemen Yayınları, Ankara Bty.

Reddi İlhak Kuva-yi Milliye, Balıkesir Altıeylül Belediyesi Kültür Yayınları, Byy. , Bty.

SONYEL, S. R., “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu’da Uyguladığı Siyaset”, *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri*, 28 Eylül–2 Ekim 1992, Haz. Tuncer Baykara, Akademi Kitapevi, İzmir 1992.

SU, K. , *Karaosmanoğlu Halitpaşa*, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002.

SU, K., *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara 1984.

ŞENEL, A., *Demokrat Parti İzmir İl Örgütü (1946-1960): Muhalefetten İktidara Bir Siyasal Partinin Yerel Politikası*, Doktora Tezi, Manisa 2018.

TEKELİ, İ., ve İLKİN, S., *Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

TOPARLI, R., *Sivas Kongresi Tutanakları*, 2. Baskı, Çığır Ofset Matbaa, Sivas Valiliği, Sivas 2015.

TURAN, Ş., *Türk Devrim Tarihi I*, I. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

TURGUT, H., *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul 2007.

TUNÇAY, M., *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşinci basım, İstanbul 2010.

Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele Süvari Yüzbaşı Ahmed, Haz. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

ULUÇAY, Ç., ve GÖKÇEN, İ., *Manisa Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1939.

YILMAZ, Ş. , *İstiklal Savaşı’nda Balıkesir’e Bağlı Akhisar ve Soma Cephesi*, Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Balıkesir 1990.

Önder Limoncuoğlu (İbrahim Ethem İzmirli’nin yeğeni) ile 31 Ocak ve 1 Şubat 2019 tarihli telefon görüşmesi.

Ümit Akuzman (İbrahim Ethem İzmirli’nin yeğeni) ile 31 Ocak ve 1 Şubat 2019 tarihli telefon görüşmesi.

[http://www.atam.gov.tr/fotograflar/milli-mucadele-donemi.\(10.03.2019\).](http://www.atam.gov.tr/fotograflar/milli-mucadele-donemi.(10.03.2019).)

[https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307\(10.04.2019\)](https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2307(10.04.2019)).

Ekler

ASKERİ SAFAHAT BELGESİ

Sicil No : 322-255
Adı Soyadı : İbrahim Ethem İZMİRLİ
Baba Adı : Yahya
Memleketi : İzmir
Doğum Tarihi : 1301
Sınıf-Rütbe : Piyade, Üsteğmen
Duhulü : 01 Kanun-ı Sani 1319, Mekteb-i Harbiye'ye
Nasbı : 14 Nisan 1327
Emeklilik Tarihi : 05 Ağustos 1330
Son Görev Yeri : İhtiyat Zabıt Namzedleri Talimgâhı Takım Komutanı

Askeri Hizmeti:

- 13 Eylül 1322'de Mekteb-i Harbiye'den mezun olarak 3'üncü Ordu emrine verilmiştir.
- 30 Teşrin-i Sani 1322'de 4'üncü Avcı Taburu 4'üncü Bölüğe tayin edilmiştir.
- 06 Mayıs 1325'te 68'nci Nişancı Taburu 2'nci Bölüğe nakledilmiştir.
- Mart 1327 6'nci Kolordu 16'nci Fırka 16'nci Tabura nakledilmiştir.
- 14 Nisan 1327'de mülazım-ı evvelliğe terfi ederek 50'nci Alay 2'nci Tabur 3'üncü Tabura tayin edilmiştir.
- 04 Haziran 1327'de Mekteb-i Harbiye Bölük zabıtlığına nakil edilmiştir
- 14 Şubat 1327'de 5'inci Kolordu 5'inci Alay Nişancı 9'uncu Bölüğe nakledilmiştir.
- 04 Kanun-ı Evvel 1329'da Mekteb-i Harbiye Takım Zabıtlığına nakledilmiştir.

Aldığı Madalyalar:

- Harp Madalyası (1332)
- Almanya Devleti 2'nci sınıf Demir Salıp Nişanı (1334)

Bu belge İbrahim Ethem İZMİRLİ'ye ait MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğünde bulunan "Subay Şahsi ve Emeklilik İşlem Dosyası" kayıtlarına göre düzenlenmiştir.

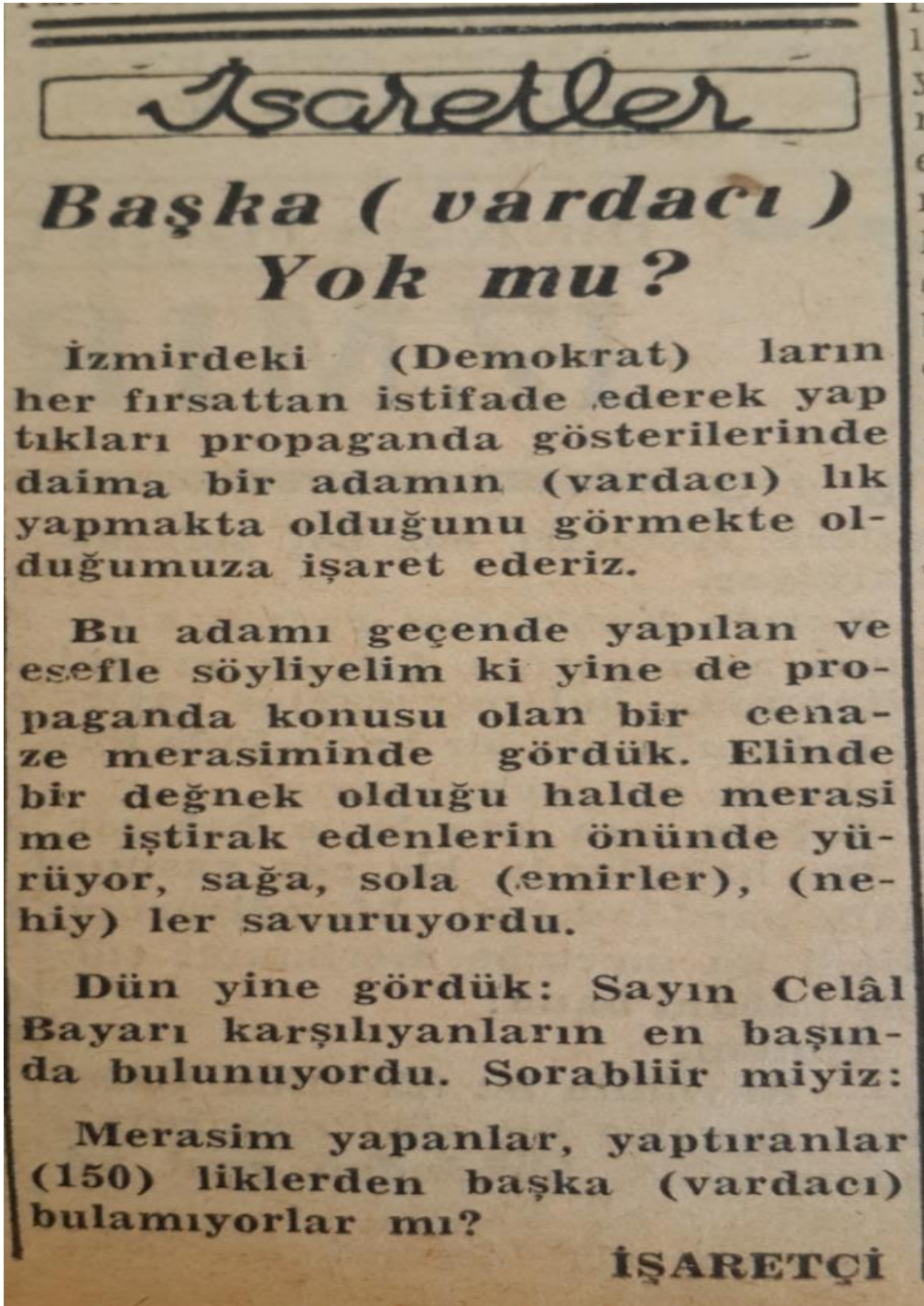

Betül AKCA
Uzman

Oğuz SAVAŞ
Müdür Yardımcısı V.

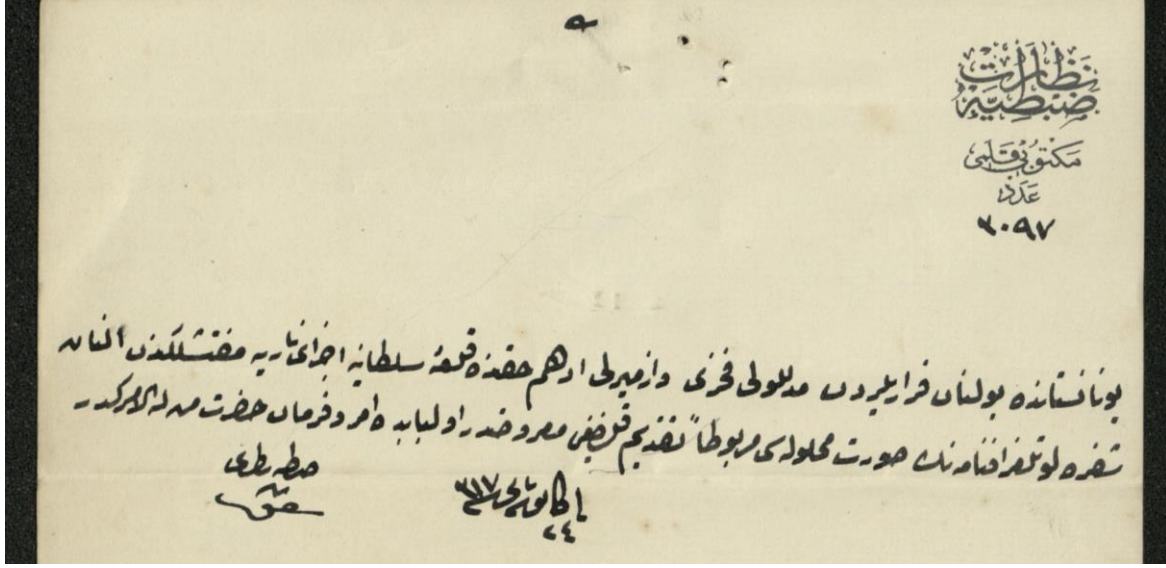
O N A Y
// Haziran 2019

Macit AYDUSLU
Topçu Albay
Şube Müdürü

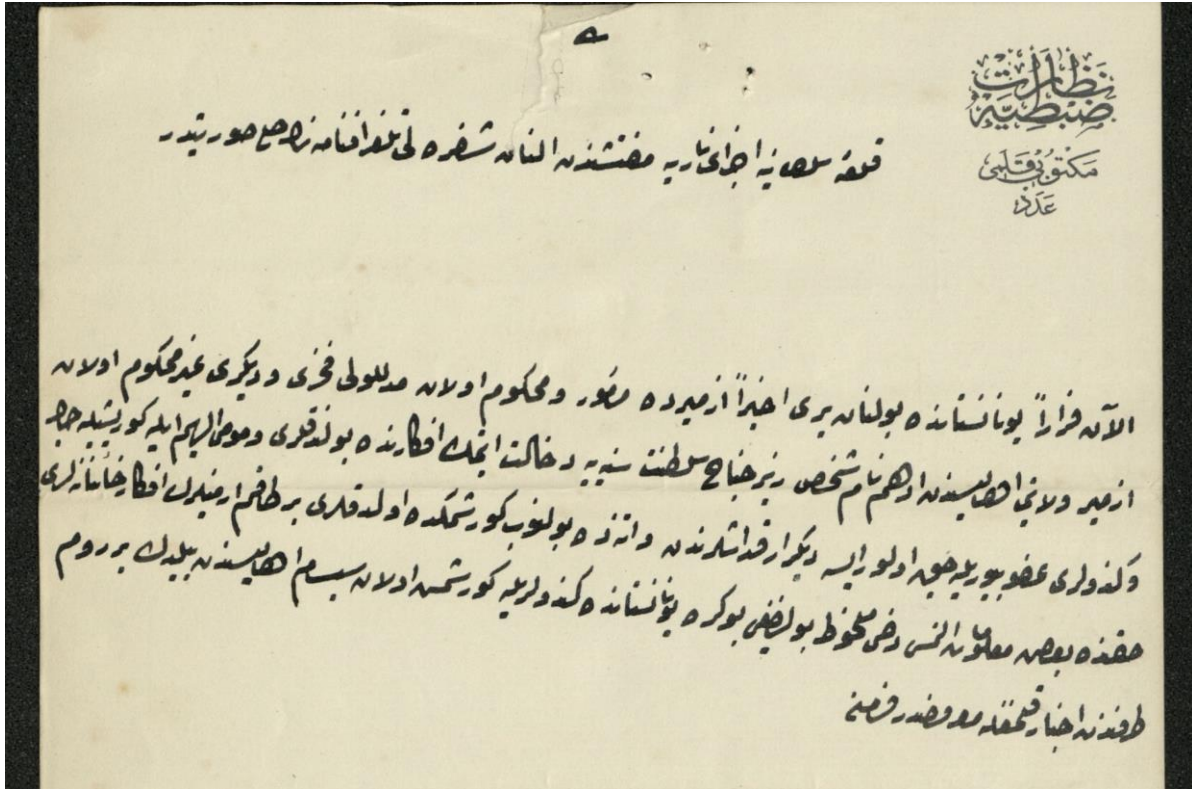
Ek 1: Küçük Ethem'in Askeri Safahat Belgesi

Ek 2: Anadolu, 9 Kasım 1946 Tarihli Haydar Rüştü Öktem'in Yazısı.

Ek 3a: Küçük Ethem'in Türkiye Lehine Çalışabileceği Hakkında¹⁷⁷

Ek 3b: Küçük Ethem'in Türkiye Lehine Çalışabileceği Hakkında¹⁷⁸

¹⁷⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Fon Kodu: 00031-000112- 001.

¹⁷⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Fon Kodu: 00031-000112- 002.

Halim Beyfendiye
hisusî abhale
DEVLET ARŞİVERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Azizin kardeşim,

Küçük Ethem hatkındaki mektubunuzun
Recep Beyfendi bana ~~başvuru~~ ^{yapılacak muamelede} ~~ihemim~~
Buzuma karde buğurmuşlardaki kendilerinden
istizan ettim kiffini emir ettiler
gözlereyden öperim kardeşim.

Amasya abhale

yapıldı
26-10-933

Esat

490	01			585	19	2
-----	----	--	--	-----	----	---

Ek 4a: Küçük Ethem'in af talebi.¹⁷⁹

¹⁷⁹Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)490-1-0-0-585-19-2.

34145

İZMİR : HACIM B.

Yüz ellilik listeye dahil küçük Eteme
ait mektubu takdim ve mümkünse aftan
istifadesine delâletlerini rica ediyô,

İzmir
2110

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Saygıya deyer kardaşım Recep beyefendi ;
ilişik olarak gönderdiğim mektup yüzellilik
kara listede dahil ve çerkes Etemin arkadaşı-
arından küçük Etemindir . Etem bizim cevahirci
oğlu Sabri beyin kain büraderi olduğu gibi ben-
im de idadi mektebiden arkadaşımıdır .
Kuvayi milliye devrinde çok çalışın bu adam ,
düşüncesizliğinin kurbanı oalarak çerkes Etemle
beraber kaçmış ve tabii haklı olarak kara list-
eye girmiştir .
Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü şerefine yapıla-
cak afıv kanununun dairei şumulunu ve bu afıvden
kimlerin istifade edeceğini tabii bilmiyorum .
Ancak yüzelliliklerden de dahil olacaksa (ve
siz mir mahzur görmezseniz) bu küçük Eteminde
istifadesi için yüksek yardımınızı gönülden is-
ter ellerinizden öpererek sonsuz saygılarımı sun-
arım kardaşım .

4/10/933

Vilâyet idare heyeti reisi
ve Balıkesir meb'usu

C. M. F.		
Halkın Uzmanı'ğı		
8 T.Evel 1933		
No	34145	1

[Handwritten signature]
1933

Ek 4c: Küçük Etem'in af talebi.¹⁸⁰

¹⁸⁰Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)490-1-0-0-585-19-2.

"kürsüsü"
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Halk Fırkası müfettiş umumisi
Hacım Muhtetin B. ef. H. nın
yüksek huzurlarına
Mukterem ef
cumhuriyet bayramının onuncu yıl
dönümünü teşkil edecek olan 29-10-1933
tarihinde Türk Küçüğü'nün yer yüğünde
ikinci def'a kuruluşunu yaratan ve
Türkiye dünyasına mü'ebbet şeref ve
yazatıcısı olan büyük kahaskarımız
ulu göki H. nın bir lutf mahsusunu
olarak bilcumle mücerimini siyasiyeye
af umumî işlan edeceğini ve bu meyanda
150. lük listeye dahil olanlar da tasfiyeye
tabi tutulacağı haberini meseretle
işittim

3

Ek 4d: Küçük Ethem'in af talebi.¹⁸¹

¹⁸¹Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)490-1-0-0-585-19-2.

On üç senelerden beri ve sevgili vata-
-nemden uzak olarak geçirdiğim istisnai
hayat köfi görüldük. Cumhuriyet bayramını
şerefine yeniden tam bir edebat af umumi
listasına dahil edilerek öz vatanına
karus olmak ve pek azis, büyük milletimin
talimatını kararmak benim için pek
büyük bir şeref teşkil edeceğinden
başbuğum ulu gök Hk ile pek sevgili
baş meclisimiz İsmet Paşa ve Hâkim Paşa
Hk lerine pek derin takimatlarımı arz
ile şefiatte bulunmamı pek büyük
cüran mert kabınızdan Hakiki
bu türk gençci mektep ve istaklal
haslı silah arkadaşları sıfatında arz
isturham eyeler pek kıymetli cevapları
mektubunuza ihtar olmak pek oların

Hürmet ve şükranlarımın kabulünü
isturham eylerim ef Hk.

Hürmet Kararı
Kemirli ögü

Ethem Paşa

adresim

Ethem Paşa

Ados Kostantini

Ferma Lepolija

polos N° 427
atına
gires

Ek 4e: Küçük Ethem'in af talebi.¹⁸²

¹⁸²Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)490-1-0-0-585-19-2.